АБҐАР СОЛТАН

ПРИ СТРІЛЕЦЬКІЙ ВАТРІ

ПЕРЕВІВ ПАВЛО КИРЧІВ

ВІННІПЕҐ 1918.

АБҐАР СОЛТАН

ПРИ СТРІЛЕЦЬКІЙ ВАТРІ

ПЕРЕВІВ ПАВЛО КИРЧІВ

ВІННІПЕҐ 1918.
Накладом Кан.-Української Видавничої С-ки
590 Прічард Евню, Вінніпеґ, Канада.

Ми спинали ся щораз висше... Перед собою бачив я стрімку стежчину, що пняла ся поміж небосяглі смереки ген в гору, аж до смараґдово зелених пасовиск і полонин; на Їх окраЇнах виднЇли виразно закроЇ малоЇ, припертоЇ до скали колиби — захисту пастухів; понад колибою взносив ся каменистий, то сюд то туд недорісним ялівцем порослий, верх Растічки.

В грудях почало менЇ запирати дух; в плечах, на грудях і на раменах мовби хто колов тисячами іглиць, а з чола летЇв піт повними потоками... Я станув на хвилину і обернув ся в сторону, відки ми прийшли. Оперши ся на цЇвцЇ своєЇ рушницЇ, пустив я очи в долину, та зразу не міг нЇчо видЇти, лиш віддихав поспішно, напрасно, як той кінь по швидкім перегонЇ, або хорт по зловленю швидконогого заяця; заздрені предмети мінили ся в очах, сплЇтали ся в якийсь дивний, невиразний безлад.

Прийшовши троха до себе, як віддих троха звільнив ся, і обтерши очи з поту, узрів я такий пишний вид, що аж серце на хвилю битись перестало, а всЇ сили душі вмлЇ ока змінили ся в одно чувство — великого подиву для величного образу природи, для чудового дЇла Сотворителя.

В ногах, десь там тисяч метрів під нами, вила ся синява стяжка Черемошу; гірський ручай, поломаний в кривулї, продирав ся поміж заломи гір, підмивав вузкі верховинські городи, пхав ся майже під пороги гуцульських хат. Ся неволя гнївила його видячки, бо аж до моїх ух долїтав придавлений, але гнївний та гризотливий шум річної филї; бурила ся там ріка, жалилась на примус. Поза ручаєм зелені лїси букові, між ними поляни, а на них рідкі хати гуцульські, як орлині гнїзда до скали причеплені. Висше ялинові й смерекові бори, чорні та страшні, якісь мертві, зловіщі. А понад ними смараґдові прогали, повні овець, пастухів, повні житя, овіянго поетичною леґендою людовою тягнули ся аж до сїрих підніж скалистих верхів Піп—Івана і Смотрижа, що озарені ярким сонїчним промінєм мінили ся хамелеоновими красками.

Наша каравана, котру я лишив о яких двіста метрів за собою, вила ся як сороката гусїниця по крутій стежчинї. Мої товариші стрільцї, щоби не помучитись, їхали на малих гуцульських кониках, проваджених властителями, одїтими в ріжнобарвні яскраві строї; голубі, білі і червоні бесаги, на натерханих конях, виднїли здалека на зеленім підсновку смерекового бору; гуцульські стрільцї, що були призначені до нагінки звіра, пристроїлись в

чепурні кресанї у павяних перах; гамір людсь коЇ бесЇди, ирзанє коней, уЇданє та скавуленє псів зливали ся разом в якийсь дивний, троха дикий звук, що сотками відгомонів розглягав ся по тихій звичайно пустини.

Каравана зближала ся що раз більше; дивлячись на неЇ, стояв я в задумі, коли нараз мій стрілець, Никола, гуцул з Жабя, нанятий на увесь час ловів, діткнув легко мого плеча, тай каже:

— В дорогу, пане! До колиби ще доста далеко, тай стояти отак недобре.

Ми рушили дальше. Стежка ставала щораз стрімкійша; великанські смерекові колоди, звалені вітром, лежали побіч, відкочені з стежки людською рукою. Під ногами дрібна рінь скаловата, остра страшенно і невисловно болюча. Лучі склонюючого ся вже легко д заходови сонця, мов на злість зЇвали дивно горячим жаром; я чув ся, що сили мене уже зовсЇм опускають; віддав перед усього НиколЇ рушницю, відтак мисливський ніж, фляшчину на напиток, ладівницю, біноклЇ. Никола брав усьо з моЇх рук і з осміхом чіпляв коникови на кульбаку, котрого провадив в руках, та котрий спершу мав мене вивезти на верх гори.

— Не буде з того нЇчо! — промовив поволи з намислом, коли я кинув йому свою стрілець

ку курту; — сїдайте, пане, на коня, инакше не доїдемо; ви не привичні ходити по горах...

Слова старого Гуцула діймили мене, як острога пруткого коня, до живого вкололи; встидно менї було товаришів, з котрих я недавно насмівав ся та прозивав бабіями зате, що бояли ся видрапати на гору власними силами. З подвійною силоміцю пустив ся я на перед, але увійшовши з двіста кроків, стратив віддих і... упав на землю. Старий підбіг до мене, насилу вляв менї з флящини в рот добрий лик горівки, обтулив буркою, силоміць всадив на коня, а йдучи побіч, став казати спокійним, милозвучним голосом:

— Ви, панове з долів, не знаєте, що це верхи. Тутки жартувати не мож; на зігрітого чоловіка повіє гірський студений вітер тай по паничи... Обтулїть май лїпше бурку... Так, так, — бурмотів дальше, — душі у вас із сїрки, гадками тобисьте лїтали гей орли, гей кози дикі скакали, медведя то пальцями бисте душили, а як прийде до дїла, то сили вас опускають і робите ся як малі дїти.

Коник швидко перебирав ногами, лиш рінь хрупотїла під копитами; верховинець ішов побіч, віддихаючи так свобідно, мовби прохожував ся по мійських, вигідних бульварах. І менї вкінци привернуло знов віддих. Пішої вандрівки я не пробував більше, лиш розсїв

ся, — о скілько лиш було можна — вигідно на терлици (сЇдлЇ) і почав з верховинцем бесЇду. Колиба не була вже від нас дальше, як на сто кроків, а понад нею взносив ся каменистий верх. Дивлячись на него, я учув нараз не побориму охоту стати зараз на нЇм і глянути з него в далеч, на далекі, а серцю дорогі рівнини.

— Їдьмо просто на ґрунь, — кликнув я до Николи; — тамті дадуть собі сами раду, вечерю приладять.

— На самім ґруни дуже студено, верхові вітри віють, аби вам пак, пане, що не пошкодило.

— Не бій ся; я маю бурку і флящину; не замерзнемо.

В десять хвиль опісля стояв я на хребтЇ тисяч шістьсот метрів понад поземом Чорного моря. Я поглянув на всхід.

Перед моЇми очима отворив ся величний вид, мовби який замерзлий океан під шаленим подувом північного вихру. Верхи і верхи в далеч, в нескінченість, тягнуть ся одні за другими і опадають щораз низше та низше... аж до далеких незахопних оком рівнин. А цЇле отсе море гір, скал, борів та вод навіяне якоюсь таємничою паморокою поетичною, засинЇле від тЇни висших пасм — видавало ся поважне і празничне.

Я зліз з коня і, сївши на обламку звітрілої скали, дивив ся перед себе. Якийсь задум зві льна находив на мене, а мій взір, совгаючись лиш по тім блїдо синявім морю памороки, сягав щораз дальше і дальше, десь аж поза спінені брили Прута, поза шумні филї Днїстра, десь аж на рівнини подільські і добачував там білий двір під соломяним дахом і старі, віковічні дерева довкола...

— Пане, сходїм в долину, д колибі, — перебив мої привиди Никола. — Василь вже розложив ватру, а панове просять вас на горівку та на перекуску.

Я зірвав ся, силоміцю перетяв свої присони і побіг на горівку та закуску. В долину сходив я досить борзо, так, що старий гуцул, враз з конем, ледви здужав за мною. Я чув, як за моїми плечима правив, очевидно сам з собою, о тім, що "о много лекше сходити з гори, як дерти ся на верхи".

На гори налягла тепер легонька мрака, сонце зайшло було вже поза хребет Чорногори, і менї повидїлось, що далеко на полудни мигнула блїда блискавка.

— Пане! — долетїв до мене в тій хвили голос Николи, — а видїлисьте, варе, коли бурю в горах?

— Нї! — кажу, звільняючи ходом, аби Никола зрівнав ся зі мною, — не видїв.

— То нинї увидите! — відповів, принукуючи коня до боршого кроку. — На угорській сторонї блискає, Піп Іван заодїв ся в мраку, а парно, що аж кінь без ваги, тай кроком ідучи, пітнїє... Буде буря! Мільнеришин медведюк та щенюк уже радують ся... та на граничній полонинї, там межи Піп-Іваном а Говерлею скоки виправляють... Це для них рай буря або заверюха.

Никола, не як звичайно гуцули, був дуже говіркий і любив балаканину, але я тепер спішив ся до товаришів і не питав його, що то за медведюк і щенюк Мільчинерів... Здалека долїтав мене уже голос нашого маляра, котрий прилучив ся до нашої стрілецької випра ви, щоби собі дещо малювати, але поправдї він нї малював, нїто не споганив своїх артисти чних рук проливом крови звірини за неповин не; горівку пив лиш за трох, мамалиґу та бриндзю їв як Волох і прищурював ся до гірняківень, розправляючи їм о їх чуднім поглядї сумовитих очий. Тепер стояв з розхрестованими руками, його сорокатий шкоцький шаль на вітрі уносив ся над ним, як хоругва. В одній руцї держав велику таборну фляшку, а в другій чарку.

— А ну, скори дитинко! — кликав на мене, бо отсї Беоти, що їх з собою возиш, випють тобі весь спірітус, а без спірітуса "вульґо" ду

ха, як будуть твої твори?

За хвилю був я уже при неоціненім товаришу, випив добру чарку горівки, котру він менї своїми руками наляв; горівка зробила менї добре; я учув якусь теплоту, що розпливала ся по усїх жилах... Тужні присоня зовсїм відлетїли.

Я глянув вокруг: мої товариші, загорілі стрільцї, сидїли на розстеленім кудлатім воїлоцї угорськім, завівши пристрастну суперечку о тім, чи буде завтра медвідь, чи не буде? Новак, лїсничий із Скарбівських лїсів, котрий з чемности до нас прилучив ся, порядкував я гуцулами, що розкладали великанську ватру; поприпинані до вориня, при обгородах на худобу, пси вили та скомлїли, допрошуючись їди; корови ричали, вівцї блеяли, а господар колиби, ураз із своїми помічниками, стояли мовчки та приглядали ся з якимсь задивом цїлому нашому, численному таборови.

— Спішіть ся з вечерою — обізвав ся, зі мною надійшовши, Никола. — На угорськім боцї понад клявзами блискає ся, буде буря. — Брате Юрій, ци є у вас місце в колибі, абисте переночували трох панів, маляра да пана Новака?

Никола не хотів нїяк нашого артиста зачислити до панів; на всї мої розповіди відповідав сухо:

— От не дуріть, пане!... Богомазник тай тілько! До сойки хибив, лиш за молодицями гонить.

Тепер, на потакуючу відповідь ґазди, кивнув на двох підростків, що мали пси провадити і, разом з ними, забрав ся зносити нaбори з коней до колиби, перестерігаючи заєдно, аби спішити ся з вечерою, бо бурі лишень що не видко.

Ми всї засїли коло розложеної Новаком ватри, заїдали велику чвертку баранини, краючи єї стрілецькими ножами та помагаючи собі пальцями.

— Борше Бог сотворив пальцї, як виделцї! — проголосив набожно Новак, впихаючи в рот поважний кусень баранини.

— Виджу, виджу! — перебив йому наш артист, — що всї ви тут в тих проклятих горах не відбігли від тої епохи світа, в котрій Бог людий сотворив... Звичаї тут ваші і цивілїзація і інтелїґенція поосібних одиниць...

— Що ви через те розумієте? — крикнув добрий Новачисько, червонїючи нагло і майже давлячи ся кавалком мяса, котрого ще не проковтнув.

— Те розумію, що розумію! — відповів весело сміючи ся, маляр. — Знаю те, що до нїкого одного когось я не говорив, та видно, що пословицї суть засобом мудрости народів!...

Тямите... а може ви в тих горах вже й забули — пословицю: “удар в стіл а ножиції відізвуть ся?”... Але ще раз кажу, що я нікому одному комусь не давав на притик.

— Мій пане, я собі дуже випрошую — лопотів щораз невиразнійше Новак, давлячи ся таки на добре. Очи стали встовп, лице аж посиніло. Ми всї поналякували ся, не знаючи в першій хвили, що починати; але маляр був, видно, найпритомнійший, бо схопив ся зараз і міцним кулаком ударив лїсничого кілька разів в потилицю. Сей спосіб, хоть і варварський, поміг, бо пацієнт відразу проликнув баранину, а в кілька хвиль був знов спосібний до язикової війни з доскульчивим артистом.

— А бач, дорогий сильване, — правив Апелесів ученик, — слиби не я, вже би було і по Новаку... Плакали би гуцульські невісти, хороші доньки гір!... Помер Новак, помер!... А тепер через те, що ти найшов ся, любий сильване, т. є. чоловіче лїсовий, в товаристві цивілїзованих людий, — особливож одного, котрий задля своєї притомности в цьвіт цивілїзації цїлого світа може зачислити ся, — тепер... ще раз тобі кажу... жиєш і жити будеш.. Ще більше: будеш жити безсмертно, бо подобу твою намалюю і виставлю в парижськім сальонї... На горі, на рамах випишу: “Сильван, “вульґо” Новак, чоловік напів дикий,

син пустинь" і т. д. т. д. Мій ґеній учинить тебе, обскурний Немроде, славним і голосним.

— Ото плете, аж слухати огидно! — почув ся в тій хвилї голос Николи, а в плечи учув я легкий дотик.

— Пане! подивіть-ко налїво, яка там хмара піднимає ся.

Я глянув. І справдї цїла полуднева сторона небосклону засунулась уже великою чорною важкою хмарою; на заходї яснів ще блеск сонця, що зайшло перед хвилею, а в нїм виднїли різко і видатно скалисті верхи. Від хмари завівав студений, прошибаючий вітер, висвистуючи проразливо по обламах скал; темні бори, що стелились нам під ногами, шуміли сумно, жалїбно. Стемнювало ся з кождою хвилею щораз більше. Нараз, через саму середину чорної хмари, скрутив ся ясний огняний вуж, роздираючи єї на дві рівні части; в кілька хвилин по нїм пішов сильний громіт, лише ще далекий, мовби підземний; до нас доходив поволи, плинув поважно долинами, відбивав ся від вершків, від шпилїв лїсів. По хвилї стогомонні еха сконали і на миг ока настала глубока тишина. Лиш хмара піднималась що раз висше, плинула тихо дальше і дальше; без шуму, без шелесту слонила всї гори; страшною пітьмою прикрила увесь світ довкола, лиш наша ватра горіла,

шлючи червону поломінь високо і кидаючи довкола миготячі блески.

Весь наш табор був вже на ногах. Скуплені один при другім, мовчки, та з судорогом серця ми очікували невиданого явища природи. Тишину переривали лише протяжні ревання худоби в загородах і жалїстні скомлення псів.

Нараз на чорнім підсновку хмари закроїло ся сто..., тисяч вужів огняних, цїлий потоп огню сплинув з хмари на землю, грохіт ставав ся так страшний, що гори дрожали в своїх основах і здавалось, що шпилї хитають ся та колишуть ся, як малі деревини. Рівно з тим гуком подув від хмари шалений вітер, та мало що не позвалював нас з ніг: борами, долів, затріщало, земля в одній хвилї замінилась в страшливе пекло.

Всїх нас переняв якийсь дивний ляк, що і описати годї... Не знаю яким способом опинив ся я з товаришами в колибі. Там, стиснувшись один попри другого, ми прислухували ся тому гукови, тим свистам та пронимаючим стонам. Я з маляром і Николою стоялисьмо саме при примкнених дверах. Притуливши око до широкої щілини, вдивляв ся з якоюсь любостю в той суміш розлюченої природи. Цїла околиця наперемін то розсвітлювала ся широкими, весь небовид обнимаючими блис-

кавками, то знову занирала в безбережній, глубокій темряві.

— Гай, гай! Оцеж Мільнеришине свято! Поганські, чортівські єї дітища гуляють, — шептав менї в ухо перелячним голосом Никола. — Це для них празник! Дітьківське насїнє тїшить ся тепер!...

Ще один перун осліпляючий, ще один громіт, що потряс усїм світом — і утихло... Хмари отворили свої спусти і прілляв ся — правдивий потоп. Крізь шпари в даху на колибі тиснула ся вода до середини цїлими потоками і здавало ся, що от-от заллє огонь. О спаню нїхто й не гадав; може з пів години стоялисьмо отак мовчки, та вичікували, аж мине злива. Вітер устав зовсїм, громи притихли; крізь щілини у дверях я достерігав, що повні громів хмари пересунули ся вже ід заходови, і від часу до часу, освічували широкими блискавицями далекі шпилї...

Вкінци дощ перестав. Ми вийшли зараз з колиби розглянути ся по світї. На небеснім зводї не було вже нї одної хмарочки, блискучі зорі з сафірового небосклону моргали до нас жартовливо, лиш десь далеко, від західної сторони, над самим овидом, часом дивно червонїло, але і ті блески трівали дуже коротко та тонули зараз в срібно прозорій, мовто темній, мовто ясній атмосфері лїтної ночи. Я

верг оком близше себе, у низ. Перепуджена мабуть лютостю бурі худоба виломила вориНє в околї і розбрила ся по полонинї; бовгарі і сам ґазда розбігли ся зганяти єї назад, инші знов розкладали довкола кошар наново огнї, що дощ позаливав.

Лава ялинового молоднику, ростучого о яких сто метрів понизше колиби, лежала звалена до землї, мов той вилягляй лан буйної пшеницї. Воздух був холодний, майже студений; східний вітер віяв зимний, проймаючий майже до кости; о нїчлїгу на свіжім воздусї не було що й гадати.

Ми вернули в колибу. Мої товариші, неаби які стрілцї, не дуже вражливі, розмістили ся разом з Новаком на лавах попід стїнами і зараз смачно позасипляли, захропівши навзаводи. Наш артист, Никола і я, не моглисьмо якось спати; ми засїли довкола ватри, що тлїла посеред колиби, на земли. Маляр, хоть не звик мовчати, сидїв мовчки, задуманий, пірнувши увесь в одну якусь гадку, котру здраджував лише оживленими рухами. Його очи горіли дивним огнем натхненя, а з білого, високого чола мов промінє било. Твар, цїла постава того різкого звичайно, троха простачо, грубовато жартовливого чоловіка, змінила ся тепер зовсїм. Я чув, що цїлим його єством заволодїла могуча творча думка. Нараз ви-

простив горішну часть тїла, голову звернув в гору і, бючи долонею по колїнах, закликав в голос:

— Буде, маю вже!

Никола дивив ся з неменшим, нїж моє, зацїкавленем на молодого чоловіка. І його, тото напів дике дитя пустинї, ударила зміна в чертах і виразї лиця маляра; і він дивним прочуванєм жиючого, у вічнім сходї з природою чоловіка, відчув цїлу повагу хвилї майстерського натхненя. Поглянув милим оком на молодця і, тихим проникаючим в душу голосом, промовив:

— Я, простий хлоп, гуцул, але я вас, панове, люблю май дуже... Не першина минї з вами та сходити ся; знавсми вас в житю май-май! і ляцьких і угорських... Ох знавсми тілько, що й лїку найти трудно; а найбільше пізнавсми вас тогди, яксми втїк з Мільнерової служби та пішов з гузарами в угорську землю на война.

При сих словах пригадав я собі, що він вже кілька разів згадував за якогось Мільнера; я пригадав собі також, що мовив щось о якімсь щенюку та медведюку Мільнеровім; мене взяла цїкавість почути про Николову то ту пригоду. Наші товариші спали як побиті, а я чув, що мене ще зовсїм на сон не збирає, отже для доповненя безсонної ночи, я забаг

принудити старого гуцула до оповіданя. Ну, я любив усе тай люблю ті оповіданя народні, навіяні чаром пересуду і якогось не захопного міту.

— Николо! — кажу до старого стрілця, — Ти вже нині кілька разів згадував о якихось там Мільнерах, о якімсь псї і медведюку... Що то за історія? Менї спати не хоче ся, тобі мабуть також нї, роскажи-ж нам про ті часи, я люблю послухати, як то давно дїялось.

Поморщена, осмалена твар гуцула побілїла при моїх словах; ведена вражінєм пересудного страху рука зробила майже мимовільно знак хреста сьвятого. Аж по кількох хвилях відповів:

— Ех, пане; лячно під таку та пізну годину казати про нечисту силу, пек би їй, та цур!

Тут знов перехрестив ся і ми оба з ним. Маляр, котрому очи на споминку гуцульської історії засвітили ся ще яснїйше, почав напирати разом зі мною.

— Видиш, старий — почав він казати, — всї ми тут християне, і перехрестити ся знаємо, а нечистий зовсїм слабий перед тим святим знаком, нїчого нам не вдїє лихого, тай не йому, бач, воювати із нашою вірою.

Никола хоч любив оповідати, всеж таки час якийсь ще вагував ся, аж понук тогди, як я обіцяв йому дати за тоту повість два фунти

доброго пороху. Набив собі бляшану люльчину тютюном, котрого дав йому маляр із свого капшука і, перепрошуючи з гори, що не зуміє добре росповісти, почав говорити.

— Як ся дивлю отут на вас, панове, то зараз ми стають мої молоді літа в памяти... Гей гей, гей! Де то моя молодість? Де то моя сила? Де вже ті панове, ті парубки, де ті камрати, що з ними чоловік при ватрі ночи проводив, байки оповідав, солодкі співанки рідні співав? Вітер студений повіяв, вюга північна потягнула та розсипала їх по світі широкім, гейби сухе листє букове; порозганяла їх вюга тота поза гори далекі, поза моря глибокі, сині та чорні, поза ріки рвучі та спінені; поклали свої голови по майданах далеких, по побєвищах. Тяжка чужа землиця поприсипала ті орлині та соколині очи... Нема вже їх на світї, от ще десь хиба якийсь дїд, кулями нашитий, волочить старі ноги по світї та дїтвакам росказує, як за їх батьків бувало на світї, як оце я вам тутечки росказувати-му.

Як з дитинних лїт я запамятав, та як старі люде оповідали, — по цїлім світї була панщина. Простий нарід не мав своєї землї, лише на панській або на цїсарській сидїв та у двір ходили люди на панський лан за землю відробляти чинш своїм власним трудом, кровавим

потом. У нас, від коли світ світом, від коли сі сині гори горами — панщизняної роботизни не було. Гуцули сиділи собі на цісарській камеральній, або десь не десь на панській земли, ба знов на церковних, владичих ґрунтах і, замість роботи, платили чинш чим хто змагав: хто грішми, хто маржиною, хто бриндзею, ба шкірами, ба ремеслом та промислом усяким.

По громадах цісарські, ба й панські та владикові мандатори панували над християнським народом; збиткували ся до своєї волї, як хто міг та хотів. А не було вже на цїлу Чорну ріку, на всї надграничні полонини найстрашнїйшого май мандатора, як Мільнер... проклятий Нїмець на Яворнику.

Він собі слободу, загороду міцну на горі вистроїв, а муровану, а високу гей монастир який! Перед опришками-соколами держав двайцять ще й чотири пушкарів, самих синів ґаздівських — за повинність; дер нарід, тиснув данинами так, що усяк крив ся з грішми, щоби Мільнер о нїм не дізнав ся, бо забравби зараз; ба й молодицї і дївчата поховали були угорські дукати, турецькі червінцї, та хоть би прем найбогатша, ішла на танцї, як тота жебрацька донька, без срібла, без коралїв.

Мільнер сей мав жінку богатирку велику. Що вона була відьма, страшна та погана, о

сїм я аж пізнїйше дізнав ся; алем тото знав відразу, як сми лиш перший раз єї увидїв, тай до сьогоднї знаю, що гладшої, краснїйшої жінки на світї я не надибав. Росла була, стру нка та висока, гей ся ялиця молода, на північнім стоцї Чорногори; руки та ноги малі, як уточені; в станї тонка май, що мож було рукою обняти; волос довгий чорний, як круковe піря; губи коралеві, що лиш трошки часом закривали в половину зубки білі, як перли. Цїла була гадина красна, чудна а вже що очи, то у них зложив нечистий найбільшу силу. Очима тими голубими, що як тота стояча вода в гірських озерах, чистими та бездонними, уміла чарувати, уміла тими проклятущими зїницями так до чоловіка промовити, що йшов би за нею і на окрай світа, в огонь і в воду, із скали у пропасть би скочив; так уміла ними розказувати, що усякий легким серцем на кримінал би ся важив, а щоби сї очи лиш до него ся усміхали.

Не облизуйте ся, панове, — звернув ся до нас; — Бог вас сохранив, що такої відьми в житю не здибалисьте. Бог вас сокотив... Не смійте ся! Да я знаю, щосте бували по світї, усякі циганки а змінницї за вірні коханки брали, але такої бісової доньки, як була Мільнериха... аби ї там пекло на сам спід трутило!— не здибалисьте нїколи!...

Ми мовчали, не відповідаючи на сю, зверне ну саме до нас апострофу, побоявши ся пере рвати оповіданя, що почало нас вже добре ці кавити. Старий гуцул почав знов по хвили казати.

— Мій неньо, Марко Куниш, та був найбіль ший богач, ґазда на усе Жабє. Череди наші випасали ся на цілій полонині понад Бистри-цю, геть аж попід Смотрижові ґруні; челяди було безліку; хата одна в долї над рікою в Жабю, зараз коло самої церкви святої, ціла з гибльованої кедрини, друга на стоці під го-рою на зимівник для челяди, коло неї будин-ків, стайнів як яке місточко, а в полонинах колиби при кождій кирници.

Сам мій отець, наш ґазда, був хмарний, ма-ломовний чоловік... Як часом то дві ба й три доби слова до нікого не промовить. Мати, се стри, челядь — усї деревіли перед ним, мало з ніг не валили ся, як на кого, було, гнївнїйше подивить ся. Я один, що його не бояв ся; бо я був одинак тай знав, що я в него, як в голо-ві око. Пальцьом на мене не скривив нїколи.

Да й житє-ж бо минї було, при тім батень-ку грізнім, житє!... До роботи нїякої брати ся минї не дозволив, нї я сокири, нї коси за мо-ло́дих лїт не мав у руках. Як скінчив-сми чо-тирнайцять років, дав минї кріс заправлений, і стріляти научив і розповів, що з того кріса

стріл такий певний, що усякого найлютїйшого характерника та чарівника засягне і повалить, а нема на світї такого медведя, щоби по стрілї та пішов десять кроків. Зачало ся моє веселе житє парубоцьке. Коня мав-сми чорного, карого, як орел бистрого, як змій справного; нїколи не охляв, хоть найстрімшими плаями гони ним як вітер. Одїня насправляв на мене батько з сукна тоненького, угорського; черес, на три пяди широкий, ґузиками золотими набиваний привіз ми старий аж з самих Кут; виміняв там за сивого коня від купця вірменського. В такій май вигодї та в достатках плекавшись, виріс я на такого здуфальника, що крий Мати Божа, лише пуста гадка моєї голови та чіпляла ся. Мавши сїмнацять років, я знав уже всї дївки і молодицї повздовж цїлої ріки, від Ясенова аж по Буркут; ба й вони мене знали і голубили та в очи мовили, що ладнїйшого леґіня нема на всї гори; дячив я їм за се горячими поцїлунками, сердешними обіймами, шириньками шовковими та коралями червоними.

Неня плакала, господарські руки свої білі ломила, казала, що свою душу молоду погубляю, смертельний гріх на неї беру; батько сміяв ся з того та говорив, що молодому треба вишуміти, нїм устаткує ся та на жонатого ґазду вийде. Алеж бо і я любив свого бать-

ка, для всїх гострого а для мене податного, що любив; головою за него був бих наложив.

Мої товариші та кумпани моїх гулянок оповідали минї, що трицять лїт тому вдолину, не було в цїлих горах гіднїйшого леґіня над мого неня, старого Куниша... Опришків — казали — зазнавав давних; — семиградські, волоські гори збродив, аж на турецькім Балканї з болгарськими гайдуками гуляв, проливав кров псів-невірів турецьких, поганське золото рабував... Отсі — казали — дукати, що ти нам вино за них ставиш, то певне з якогось череса турецького або вірменського купця, або із скринї семиградського ци волоського бояра.

Питати ся о се старого я не смів, але нераз, уганяючи як вітер на своїм воронім, отак си гадаю, що і я так, як мій батько, мушу скоштувати вільного бурлацького житя. Вже тогди привиджувало ся минї, що гоню на місце де ся збирають, що як свисну, як подую в свою рогову трубку, то ізза кождого бука, зза кождої смереки, зза кождої ялицї, зявить ся леґінь-опришок з крісом янчарським, палашом польським і угорським, з золоченими пістолями, а я з тими товаришами-кумпанами нападати-му на мандаторські двори, вішати-му Нїмцїв-пройдисвітїв, а народови гуцульському, християнському заповідати-му усяку

слободу... А потім, потім, як з кулею в серци занесуть мя побратими на гору високу, а щоби мене там як орла в гнїздї поховати, то дївчата та молодиці в піснях про мене співатимуть та розказувати в повістях, як о другім Довбуши-капітанї...

Гей де ті лїта? Де ті думки да мисли соколині?

— Пане, як хочете слухати далї — відозвав ся, звертаючись до мене, — то налийте минї склянку вина, в ротї засхло, а дурні сльози до очий ся тиснуть і в горлї дре... так дре, що її промовити тяжко.

Я встав, пошукав поміж покляжом за фляшкою старого угорського вина, наляв повну склянку і подав старому. Никола притулив до губ і зараз відняв, мимляючи поволи язиком.

— Отакого шкода для старого, — казав та рівночасно потягнув другий раз. — Оттаким самим вином напоювали нас дебречинські дївчата, як ми до їх міста примашерували, побивши Нїмцїв під... під... да хто там годен затямити ті угорські міста поганські, як ся вони там звали. Гей, гей! Давні то часи! Але треба випити, бо ви, паничі, раді би знати про Мільнера та его жінку, а я вам о собі роз повідаю, бай ще си кажу вина давати.

Випорожнив усю склянку, поставив коло

себе, тай зараз почав уже з більшим розгаром оповідати далї:

— До цего часу, що я о нїм росказував недавно, Мільнерової я не видав, лишень чував, що собі о нїй парубки розповідали: що красна-дї, як той образ в церкві, що-дї мандатор сам старий, та тирхавий, а вона молода, кров з молоком, тай хлопцїв-дї любить; що межи пушкарами не один уже був такий, що міг по величати ся єї ласкою; що вона і чоловіком своїм старим і писарчуками і слугами і пушкарами верховодить, як сама хоче, а ласку має велику і в Коломиї у цїсарського старости і у ґубернатора в самім Львові, бо хоть би і не знати які жалоби пішли на Мільнера, то, як вона сама поїде, — так всьо поперераблює, що ще і хвалу для свого чоловіка привезе, а для себе ріжні подарунки.

А я аж страх був цікавий побачити тоту бо гатирку, та тяжко було якось до того прийти; вона мало коли виходила із свого двору, а минї знов старий остро наказав, абих не крутив ся коло мандаторщини; на розум минї уповів, що не хоче, аби Мільнер о нїм собі нагадував. Так було через кілька лїт.

Аж раз якось трафило ся инакше.

В горішнїй церкві буває у нас храм на другої Матки. Иншого року буває о тім часї сло та і плюта і зима; а тогди, то як би на моє не-

щасте світило сонце від самого раня, якби на св. Івана, та пригрівало, як серед найгорячійшого лїта. А у нас празник — велике свято. Усякий хоче показати ся перед людьми з тим що лиш має найдорожшого та найкраснїйшого. Перед храмом, у вечір, небіжка моя мати змила минї голову буковим лугом. Рано сестри вимастили волося пахнючими олїйками рожевими.

Черевики обув волоські, з жовтої шкіри, а шнуровані аж під самі колїна, шаравари вузкі угорські, із синього сукна, так приставали до ноги, що жили бувби порахував; сорочку узяв на себе з тонкого полотна, як дївочу, у дванайцять взорів вишивану. Наверха, напашки, кинув байбарак з чорного, тонкого сукна, золотим шнурком з-угорська обшитий. Кресаню з павами насадив на бакир, за черес набивані сріблом пістолята а в руки топір. Як мя увидїли такого мати та сестри, то аж в долонї сплеснули з дива та з утїхи; ба й старий та муркотїв шось тихцем, але я по лици пізнав, що рад був із сина.

Хоть до церкви було недалечко, я не пішов піхотою, а й сїв си на свого карого і поїхав. У цвинтарних дверях привязав я коня до стовпа вряд попри других парубоцьких конях, а сам пішов на цвинтар. На цвинтари шум; молодиць гук, дївок з усїх околичних гір насходило ся май-май, а всї повбирані як рожі, як

мак, а всї дивлять ся на мене та пальцями вказують: "це — кажуть — Никола, богатирський син, одинак Марка Куниша!" А я похожаю між ними, нїби не чую тої хвали, нїби не знаю, що се вони до мене, лиш дую ся як той ґотур межи курьми на клепалї. Товариші леґінї зараз підбігли д минї, обступили довкола і вели до церкви як старосту, або капітана якого.

В церкві поставали ми собі праворуч перед самими царськими вратами; служби божої єще не було, лиш дяки з псалтирів піснї господні співали. Хоть я послїдними роками у всякій розпустї валяв ся, але душі ще не запропастив був і в Божім домі пусті мисли моєї голови не брали ся; того дня клякнув я перед чудовними образами та поклони не бю, а не молю ся нї! горячо до Христа розпятого, до Діви Пречистої! Ще й до пів "Вірую" не відмоввивсми аж тут нараз галас, гомін незвичайний в церкві, да такий, що аж єсми си молитов перервав та підвів очи. а щоби увидїти, яка тому причина.

Ну, тай увидївсми.... Старший брат церковний да паламарі несли наоперід якийсь столець і на мир божий гукали, щоби розступав ся і для ясної панї дорогу робив. За ними ішла тота сама богатирка, що я так хотїв увидїти... сама Мільнериха, мандаторка. Побіч

неЇ єЇ чоловік, Мільнер, рудий, лисий, хирлявий, та якийсь НЇмчик молодий, білий, як несолений колач, а на голові кучері буйні, золоті, а очи голубі, як кружівцЇ на павинім пірю. Мандаторка ішла передом, та така вже красна та струнка, а не пишна нЇ, як королЇвна яка! Сукня на нЇй біла гатласова, золотим ґальоном обметана; киптарь з кунячого кожуха, голубим шовком покритий, шличок з куницЇ, з орлиним пером, на шиЇ грубий ланцюг, золотий, з якимось ментальом. Перейшла через усю церкву, перед царськими вратами лиш троха голов склонила і сЇла на столець, що Їй старший брат показав з лЇвого боку під іконою святого Николи, заступника мого.

Тут старий гуцул умовк на хвилю; дивним позором глянув довкола; його пронирчиві очи опинились були хвильку і на наших лицях вертЇли в них, мовби слЇдили, яке вражінє робить на нас його повість; вкінци, по хвили такого вдивлюваня ся в нас, відозвав ся голосно:

— Виджу, що не смієте ся із старого дЇда, що вам о своЇх молодих лЇтах розповідає... Мусить ще у вас чисте серце бути; слухайтеж далЇ, паничі моЇ, може з тоЇ повісти простого гуцула і для вас якась наука найде ся. Слухайте, слухайте, бо від тоЇ хвилЇ якисми Мілнеро-

ву жону увидів, почали ся мої біди та лиха доля.

Да красна-ж бо була, красна! Ті очи й до смерти не забуду. Як глянувсми в них, то зда вало ся, що дивлю ся в глибінь Черемоша, де вода не йде а стоїть; де тобі здає ся, що дно туй-туй, а воно глибше, ніж найдовшою жерд кою досягнеш... А того осміху, то десь хиба у того чорта мусїла позичити, що Ісуса Христа, Спасителя нашого, там десь на горі до гріху спокушував... Чорт Бога не спокусив, але вона, то кождому ручу, що усякого смертельного, грішного чоловіка, була би спокусила, і найострійшого пустинника, да богомі льника, до гріху би довела.

Добродїй наш знать знав, що Мільнериха на храм зїде, та дожидав на неї з відправою в церкві, бо як лишень сїла на своїм стільци, так зараз бай у дзвони вдарили, диякони та дяки кадильницями задзеленькотїли і панотцї почали правити.

Невеликої я там ласки доступив у Бога із тої відправи... Не на образи я дивив ся, не науки божої слухав, не євангелія свята була ми нї в голові. Побачивши Мільнериху, і ока з неї не зведу, хоть сам не знаю, що чиню.... Як би був не Гринько Червень, що стояв коло ме не та завчасу мя в локоть трутив, тобих був

навіть не перехрестив ся перед св. євангелієм.

Сотона правдива кинула уроки якісь на мене відразу... Якимсь зачарованим, чортівським мотузком привязала мої очи до своїх лиць, як лелїя білих... А відразу спостерегла що очий з неї не звертаю, але видимо не кривила ся за те на мене, ай ще осміхнула ся до мене кілька разів, а раз щось шепнула до того білого Нїмця, що з нею прийшов, ба й рукою на мене показала.

Так перейшла уже і цїла відправа; до самого кінця, я лиш на неї дивив ся.

Як скінчила ся служба, я перший та вибіг з церкви; крізь глоту продирав ся, гейбих до огню гнав ся. Мене кортїло конче подивити ся на неї при світлї сонця, на днинї ясній. Коло ворітчат увидївсми двох пушкарів; пізнав сми їх по шкіряних тайстрах та цїсарських орлах на грудьох. Пазили коней, на котрих прийшли мандатори. Мільнеришин кінь, що як тото молоко білий, біленький, лишень очи чорні, великі на верх голови сьвітя; ряд на нїм такий, що я ще в житю своїм не видав, а пристелений товстим синим оксамітом. Питаю пушкаря:

Що то за сїдло таке, та як вона на нїм сидить?

Що лиш відповів ми, аж тут сама панї, її чоловік і той білий Нїмчик із церкви у двері.

Наш добродій, що скинув був уже ризи, провожав їх та запрошував до себе на почастунок. Мільнериха не хотіла іти, казала, що сподівають ся сегоднї якихось там великих гостий, десь аж з далекого міста. Не говорила навіть більше з добродієм, а сама бігла хутчій д коневи. Я здалека уже пізнав, що мя заздріла при конях. Як вже була близко на кілька кроків, знявсми перед нею кресаню та низко головою клоню.

— Ти що за один? — питає, а сама бистро дивить ся минї в очи.

— Никола, — кажу заклопотаним голосом, а очи в долину.

А вона лиш осміхнула ся весело, та питає далї:

— А чий же ти, Николо?

— Марка Куниша, ґазди з Козового Долу, син.

На се надійшов сам Мільнер і той другий, молодий Нїмчик. Мандаторка усе дивить ся на мене тай яла щось до того Нїмчика по швабськи шварґотїти, бой він подивив ся на мене, скривив ся, та щось її відповів тим шварґотом, але так, що хоть і слова з того нерозумівсми, то взяла мя охота потеребити кости тому Нїмчикови на дрібний шкам.

Тимчасом пушкар, підвів ід нїй білого жеребця; Нїмчик яв її помагати сїсти на коня,

але вона уповіла йому таки по нашому вже, що не потребує його послуги, та щоби лїпше от сам собі поміг, бо не бізує сам вилїзти на сїдло, а сама махнула знов на мене та показала, абих я подав їй руку, сїсти на коня. Тепер ще чую, як ми ся тогди серце било, та руки трясли ся, коли свою малу ніжку оперла та на моїй широкій долони. Шовк зашелестїв, якийсь запах навів дур на мене, а біла ручка, що ми на плече оперла, якогось огню насипала в груди... Віддих ми заперло. Сївши вже в сїдлї, та похиливши ся на лївий бік, шукала стремена... Але сама не могла найти, ци може не хотїла...

— Ну, чого стовпиш, як пень? — кликнула сміючи ся; — похили ся, леґіню,соколе, да вложи ми ногу в стремено.

А так чисто вам по нашому отсе говорила, як би ся гуцулкою народила в горах.

Похиливсми си та, відсунувши довгу шовкову сукню, діткнув ся легонько делїкатно ноги, як чого сьвятого, та заклав в позолочуване стремено. А яксми си якось припадком дотулив другого еї колїна, то чувсми, що нїби якимсь огнем пустило по жилах. Мимохіть піднявсми на неї очи, та подивив ся уже таксамо, як дививсми си на всї дївчата та молодицї, на свої любаски. Не огнївав еї мій

позір здуфалий, лиш ся осміхнула знова якось дивно, та спитала:

— А богато вас є в хатї, у старого Куниша? Чи всї такі хватські леґінї, як ти отсе?

— Я лиш один одинокий син у старого Куниша і більше нас не було, — відказав я, дивлячи ся їй просто в очи.

— А не пристав би ти у нас до пушкарів?— питала далї, а на краснім лици в неї зацвив знов сей чортівський осміх спокусний; — яло-би ся тобі, леґіню-молодче, в кресани з когутячими перами та з орлом цїсарським золотим на грудьох... І біди би ти не зазнав нїякої, бо я сама памятала бих о тобі да такому гарному леґіневи бідувати бих не дала.

— Не моя се, світла панї, воля ай ваша, та старого ґазди, мого батька, Куниша! — кажу покірно; — я служив бих охітно.

— То добре!... Тямиж пак! — і рушила з місця; за нею поїхав і муж єї хирлявий і Нїмчик той молодий і пушкарі.

Поїхали... Я стояв на місци, як вкопаний в землю; дивив ся за білим конем, що нїс хвіст як хоругов, за синим киптаром, за пірцем орлиним. І був бих так стояв до ночи, як би не то, що ми хтось нагло важку руку на плечи оперт. Я обіздрів си — передомною стояв мій батенько, що вже мовчачій, а суворий, як рідко.

— Ходи д хатї — каже до мене.

Я відвязав свого карого, та в руцї ведучи, ішов побіч старого і ляк якийсь дивний мене обгортав. Я перечував, що щось важного має минї сказати, та не вгадував що.

Як ми вже зійшли з головноЇ дороги і скрутили на стежку, що вела ід нашій хатї, старий промовив до мене сумним та знеможеним голосом:

— Стало ся нещастє. Стало ся то, чого я найбільше бояв ся. Власними очима я видїв, та на своЇ власні уха чув, як тота чарівниця тебе до себе заманювала... Не твоя вина, тай не моя, щось став їй в дорозї. Нїколи вона на цей празник не зїзджала, та й не міг-сми знати, що сего року лихо єї наднесе. Знать така Божа воля та кара за гріхи та провини моЇ... А я старий грішник не маю нїякоЇ сили на неЇ; з нею та з єЇ чоловіком не менЇ воювати; мають вони мене в своЇх руках плюгавих, нЇчо з ними не вдїю... Се кара на мене за гріхи, за провини моЇ, кара від Бога.

Говорив се якби не до мене, а й сам до себе, голов склонив на груди а такий став сумний, що аж серце краяло ся в минї, як глянувсми на него.

— Бадїчку, неню мій солодкий! Не сумуйте! — кажу, а сам троха не плачу; — Да що

вона нам може вдіяти? Не кажіть, то й не піду в пушкарі, ваша се воля.

— Як вона захоче то підеш! Не моя воля, ой не моя, лиш еї, тої відьми клятої; знають вони на мене такі річи, що якби хотіли, то голову минї зняти можуть. — Тут урваь, та знов тяжко засумував ся. Аж по хвили каже: — Сли не забуде і пришле по тебе, то мусиш іти, бо як нї, то ганьбу на мою голову наведеш а на нас всїх смагу... Знать, се вже кара божа.

Прийшли ми до хати. Неньо і словом не спімнув навіть о нічім, нї ненечцї, нї сестрам. Лише сам ходить мов підкошений.

Мене часом брав сум батьківський та неспокій; але зараз перед очима ставала стать хороша мандаторки, еї осміх принадний; нагадувавсми си тоті ясні очи безоденні, що такі солодкі, а на души робило ся якось любо... Бай фудульний же я був, що не міра, дївки мя попсували були зовсїм; минї здавало ся, що як жінка лиш зирне на мене, так вже і мусить за мною пропадати.

А що вона минї лихого вдїє? — гадав я собі; — голубка така біла да така добра... Старий лякає ся незнати чого, якийсь страх його взяв ся... От мандаторка — та молода жінка, чоловіка має вже старого, мерхавого, любить гарних хлопцїв, знать сподобала собі мене

тай і в пушкарі до себе вабить! Женити ся ще не час, от най ужию світа коло світлої панї.

Махнувши рукою на тоті страхи, попоїв та пішов пополудни назад в село погуляти. В селї глум: увесь нарід, що на празник зібрав-ся, пив уже по коршмах; на базари гульня, аж стїни тріщать. Якисми лиш вступив в середину — усї парубки та дївчата гукнули в один голос:

— Гей! А де се ти, Николо, криєш ся? Ти вже такий гордий вчинив ся, щось з паньою з Мільнерихою балакав, що і забавити ся вже навіть не хочеш? Гай, з нами в танець...

Я казав зараз жидови, щоби поставив перед громадою ґарнець горівки і ґарнець меду, а сам взяв у танець Гилькову Катерину, найкраснїйшу молодицю вздовж цїлої ріки. Алеж бо то і Катерина була, Катерина! Гнучка як біличка, швидка, як ластівочка, а ласила ся коло мене як тота голубка яка.

Пішов танець, пішла охота! Я з кождою гуляв, кождій слово солодке в ухо кинув, а декотру то таки і поцїлував... Що си мав жалувати. А молодість від чого?

Вже другі півнї піли, як нас війт з пушкарями з базару порозганяв. Товариші і приятелї моЇ відвезли мене аж до нашого обійстя. Я попращав ся з ними сердечно, подякував за кумпанїю та товариство і пішов спати під шо

пу. Холодно було, але я волів там переспати ніж будити батька так пізно, а ще до того був сми троха підчмелений. В кілька хвиль я спав як убитий.

На другий день, десь коло полудня, неньо прийшов сам аж під шопу мене будити. Я встав ще заспаний, та лиш очи протер, — чую а в хатї якийсь плач та заводини страшні

— Що там, неню, чого се вони там так заво дя? — питаю ся батька, вказуючи на хату. — Що там ся стало?

— От, що ся мало стати? — відрік понуро; — стало ся, що ся мусїло стати! Старший пу шкар, Корнило, прийшов по тебе... Нїби то просять, а по просту кажуть... Мусиш сину і-ти, така вже знать твоя доля.

Увійшов я до хати. Дивлю ся, а ненька моя стара не ломить руки, не плаче так, що аж від памяти відходить; а сестри собі за нею голо-ся, аж образи на стїнах трясуть ся, а Корнило стоїть на серед світлицї, одну руку за під-боки, а другу опер на кріс та каже:

— Не плачте, баби, не голосїть, нїчо му лихого там не стане ся, наїсть ся білого хлїба колачів пшеничних, вина солодкого напє ся до волї... Побуде рік, півтора, поки не пере їсть ся... Панї добра, кривди гожому леґіне-ви не зробить...

І засміяв ся, як совюк.

— Нема що плакати, — відозвав ся вже і батько; — просьба пана мандатора для мене так я̆к розказ найсвятїйший... Не далека дорога. Най що зїсть по вчорашній гулятицї і най іде з Корнилом... Недалека дорога; за три години найдальше, тай будуть на місци... Тихо, баби, не голосїть!

Воля неньова була свята; перестали голосно хлипати та заводити, але про тото сльози матери з очий як град сипали ся по зівялих лицях. Хоть понаставляли менї усякої їди, якось не йшла менї страва в рот, відійшла зовсїм охота до їди; вина лиш склянку випив щоби набрати сили та не плакати при Корнилї, як буду відкланювати ся ненечцї.

Як уже я скінчив, то встав з лави, перехрестив ся тричі перед образами святими, батькови тричі до колїн припав і підходжу до ненечки... а вона, з великого болю, лиш за голову мене стиснула.

— Синочку мій! — шепнула, та як мертва повалила ся на землю.

Я хотїв еї підвести, хотїв ратувати, але батько лише рукою махнув та промовив:

— Ідїть, ми вже сами дамо собі раду... Ідїть з Богом!.... Що тобі буде треба — додав звернувши ся до мене, — то завтра наймит привезе... З Богом!...

Вийшли ми з хати. Уже в воротах почув я

за собою якесь жалїсне вите. Я обернув ся та побачив, як старий Сїрко, наш пес з одним оком, сарако старий котюга, піднїс писок до гори, та таксамо заводив, як тамті в хатї, сестри та неня. Не знаю, що минї ся стало, але тото вите пса якось глибше увійшло менї в душу, нїж плач ненї та сестер. Якийсь ляк об горнув мя, смуток якийсь облетїв.

Довго ішов я за старим пушкаром і словом до него не обізвав ся, око на него не підвів. Як увійшлисмо так мовчки з пів години, перший заговорив до мене пушкар Корнило:

— А щож ти так засумував ся, леґіню-соколе? За материнськими бебехами тобі жаль, ци що?

— От снить ти ся бадїку-ватаго — речу йому, нїби то фудульно. — Не бебехів минї жаль, нї печи хатної, нї сестриць голубок. Я знаю, що увиджу їх, як схочу... Да тілько минї жаль, серце ми ся стинає за конем моїм вороним, за орлом моїм карим... Тяжко минї буде жити без коника любого...

Такий ти собі жаль винайшов, — відповів на сміх. — Як прийдемо до мандаторського двора, ти лиш слово скажи світлій пани, а вона певно, що позволить тобі взяти з собою твого вороного. Ти й так був би дістав мандаторського коня. Їм всьо одно, котрому сїно та обрік давати муть.

— Скажи світлій пани!... провів я як абомовня за Корнилом. — Скажіть же ви менї, бадю-ватаго, — питаю по хвили, — яка тота панї? Дайте пораду добру молодому.

— Пораду тобі дати? — каже, та й задумав ся хвилину; — та я ради тобі певне не пожалую, бо з неньом твоїм, ґаздою Кунишом, не одну склянку вина віпивсми, не один кусень хлїба подїлив, не один раз посполу головою вагував. Побратимом твоєму батькови за молодих лїт бувсми, поради жалувати нему... Ксротка вона буде: чини, що ти панї чинити звелить! На неї диви ся, єї слухай, бо вона усе в дворі так робить, як захоче. Вона там найбільше значить... Але притім язик за зубами держи! От і усе.

Минули ми Явірник; поза селом взяли ся лїсним плаєм на право вгору, а як сонце потало за Смотрижовий ґрунь, станули ми на місци.

Переступивши браму, роздивив ся я довкола. Скут се був істинний. На вкруги мури з величкаміня, попід мурами стайнї, як які каменицї де в містищу, в серединї май двір, з кованими дверями та віконницями. Коло самої брами стояла буда а в нїй пси на ланцюгах... Котюги вам такі страшні, що й не знати було, чи се пес, чи звіряка яка. Перейшли ми браму та виплитоване подвірє; старий Ко-

рнило увійшов по східцях на ґанок, я за ним. За хвильку відчинили ся двері від мандаторсь кої світлиції... Перша, кого сми увидів, була сама Мільнериха...

**
*

Тут старий гуцул перервав оповіданє, оперр голову в глубокій задумі; копав ся видимо в споминах молодечих літ. Ми оба, заслухавшись, перенесли ся уявою в тоті часи давні, що їх лиш з книжки або оповідань хиба могли знати. В колибі настала велика тишина, котру лиш легкі та рівні віддихи сплячих товаришів наших троха колотили. Смеречана колода горіла тонесеньким блїдаво голубим поломінчиком. В тім слабім світлї видавав ся старий, завялий та вітрами спечений гуцул якимсь духом, опікуном гір.

По хвили піднїс на мене задумані очи і промовив:

— Ой паночку золотий, як ваша ласка, дайте минї ще склянку того вина. Я із своєю повістю приходжу до таких місць... до таких часів, що ще нинї, як чоловік спімне собі, то аж жовч в серединї бурить ся, а в горлї робить ся так гірко, що й видержати годї.

Я борзо наляв йому знов вина, а він випивши на два тяги, зачав казати далї:

— Бодай бих я був не діждав до тої світлиції увійти. Сидїла вона там в шовковім сара-

фанї така чудна, що як чоловік подивив ся на неї, мусїв си погадати: ангел отсе божий, херувим небесний, а се бай сотона справедлива... Чорт, чорт, чорт. І Бог Всемогучий так мене був покарав молодого, що я від самої другої Матки Божої, аж так десь до недїлї по Проводах, з тим діяволом сидїв під одним дахом і в єї чортівські очи дивив ся.

Тогди, як лиш перший раз за Корнилом я увійшов до тої світлицї, уклонивсми си перед нею низко, як перед святим образом, вона підвела голов, подивила ся на мене, осміхнула ся знову так, як учорашного дня, що чоловік і не знав ци вона тїшить ся ци жартує, а відтак промовила:

— Борзо прийшлисте Корнило; я гадала, що вас там старий Куниш буде довго з відклонами задержувати... Ну, а щож там наш новий пушкар? Приступико, хлопче, близше д минї.

Я підійшов саме аж до софи, що на нїй сидїла. Встала, поклепала мене по плечи як худобину яку, погладила попід бороду, подивила ся в очи, а звертаючи ся до Корнила, рекла:

— А що старий? Правда, що добре око маю? Славний леґінь. Такого не мав ти ще межи своїми пушкарями!...

Нїм ще тоті слова доказала, надійшов з

другої світлиції і сам Мільнер і той Німчик, що я го учора видів... Сам мандатор був страх непочесний; тепер я йому добре придивив ся. Мале то було, худе як пес, очи зелені як у жаби, а праве плече висше; як ішов то тягнув одну ногу за собою як би деревяна приправлена була. Подивив ся на мене від нехоча та сказав до Корнила:

— Завтра треба йому видати орла на признаку, ґвер цісарський і взяти прирекy. Най ставить ся завтра рано до канцеляриї, я його сам до контролї запишу.

Лиш Німчик нїчого не казав та все лиш то на мене то на мандаторку злїсними очима кидав, а біле, що як той віск, лице аж зеленїло із злости.

Щось поговорили ще троха оба і десь пішли. Я лишив ся з Корнилом та з панею в світлици. Казала принести менї їсти, сама наляла склянку вина та випитувала о батька, о неню та сестри. Потім казала Корнилови, щоби менї трохи волосє підстриг і відправила нас обох до шляфцимбри.

Від того дня почала ся моя неволя. Не то щоби моя служба була май тяжка, — нї! Старші усе робили, а мною панї забавляла ся гей би яким котом або птахом в ґраждї. Якогось ми огню, жари якоїсь адської у кров менї насипала; знала відьма о тім добре, але єї

тото бавило, сміяла ся з мене... Через увесь той час, що я під тим клятим дахом жив, незнавсми нї людського сну, нї мя охота до їди нїякої не брала ся. Висохсми, вихудїв як опир який і по ночах лиш роздумувавсми, який бих був щасливий, а щоби вона на мене ласкавим оком глянула.

По правдї сказати, то єї грішного тїла нїколисми си не дотулив, але то не з волї та не з повзятку чистого, як було колись Йосиф патріярха вчинив був, ай просто тому, що вона нїколи не позволила на то.

Межи камратами моїми був один, такий самий молодий гей я, парубок, аж ізза Буркута; порекли єго Ільом Синичом. Той також як дурний ходив і, мов той соняшник за сонцем, завертав головою за Мільнерихою. Зразу дивив ся на мене кривим оком, якби мав минї за зле отсе, що я тут прийшов; але як увидїв, що одна нам доля, пристав до мене якось сердешне і полюбили ся ми дуже, а потім уже й побратимство дружне межи нами стало і на воячцї і на мандрівцї.

В місяць потім, як я пробував в мандаторськім дворі, уповів минї Іля, що і єго так, як мене, панї приманила, що бавила ся ним так як і мною, а тепер навіть оком не кине. Потім оповідав минї, що той Нїмчик, що то у них сидить, притягнув ся за нею десь аж ізза

Львова. Приїхав з нею тогди, як вона послід ний раз до міста їздила. Оповідав минї, що той Нїмчик був сирота по якімсь великім пану нїмецькім, котрий мав велику ласку у нашого цїсаря, та лишив великі маєтки на того одинака свого, але Мільнериха так його отуманила, та так привабила, що хлопчище покинув і свої двори і цїсарські покої і неньку стару та прилетїв за чарівницею аж тут в наші си ні гори, а вона його голубить і, який може, гріш з него тягне. А сам Мільнер усе видить та долонї лиш затирає з утїхи, бо він гріш лю бить май над усе.

Я слухав тогди, що минї Іля розказував, алесми не у все вірив; гадавсми, що із злости та жалю так говорить. Аж потім доконавсми що Іля нїколи не брехав, та що усе так достоту свята правда була, що він минї розповідав.

Тогдїшного року була ранна зима. Кілько раз лиш пошпай припав, молодий Нїмчик зби рав пушкарів, та йшов з ними в бір на польованє; минї велїла панї оставати ся дома... Бувало нераз каже минї наносити смолоскипів та розложити в єї покою огонь під комином, а відтак прийде, сяде собі при огни, та байки каже собі розповідати. А ногу на ногу так позакладає, що аж колїн білих видно, та витягає ся, гей тота кітка. Иншим разом каже знов кликати мене рано, як ще в постели ле-

жить, шовкові ліжники троха повідкриває і лежить так, як зображенє яке: Було спитає ся, “що там на дворі, мороз чи більший, або чи менший, чи може зима припала?...” а минї годї слова на одрік добути, лиш очима так ї поїдаю, а булькочу, що нї в пять нї в девять; от що слина на язик принесе.

Нагнанє вже тогди брало ся мене, дур голови чіпав си. Нераз в ночи не сплю, лиш перевертаю ся, та гадаю, що би тут вдїяти? І так собі вже постановлю, що най ся там стане зо мною що хоче, хотьбих мав головою за то наложити, абих зараз пропасти мав — то я єї мушу мати, абих і душу віддав. На силу ї возьму, не вирве ся минї з моїх зелїзних рук. Хвилина щастя, любости... а най усе чорти беруть!... Що минї там по такім житю, лїпше не жити, нїж отак мучити ся... Постановивши собі таке, я чув в собі страшну міць, як який звір дикий, та лиш на притоку ждав. А як трафила ся притока, то вона так якось на мене тими чортівськими очима своїми подивила ся, що я із лютого звіра робив ся дурним ягнятком. Ой, — та ще як дурним.

Якогось слова смілїйшого я нїколи не промовив до неї. Бувало лише очима до неї молю ся, та ласки у неї прошу. А розуміла вона тоту мову таксамо, а може ще й лїпше нїж инші слова людські, але відповіди тяжко було

допросити ся у неї... Сміяти ся лиш знала. Раз, память, наклав я огонь під комином, та сївсми си саме коло ватри, аби дров докладати; вона прийшла до мене і сїла на своїм високім стільци, а ніжки свої малі поставила на моїм плечи, як на якім підніжку, і дивить ся минї в очи, а відтак якось разом каже:

— Николо, уповідж минї правду: чи я ладна?

Я схилив тогди голов до єї ніг, та поцїлував їх перший раз.

— Ох, ясна панї! — кажу до неї, — ти май краснїйша нїж усї невісти на світї, нїж королївна, нїж цариця, краснїйша певне і від ангелів в небі.

— А ти хотїв би мати таку жінку... таку любаску?... питала ся дальше крізь сміх.

Я мовчав. В горлї мене щось давило, гадавсми, що мя кров залле.

— Кажи, що би ти для такої любаски вчинив? Чи послухавбись, як би тобі що зроби ти розказала?

— Що би я для неї зробив? — ледви прошептавсми, так ми якась дивна утїха мову відобрала. — Що? Усе, що чоловік зробити лиш годен... Гори на гори бих попереносив, ящіра огнистого убив бих, душу чортови продав бих для вас, панї!

— Тямиж же собі, що ти тут сказав; колись

тобі се пригадаю, а як слова додержиш — то й винагороджу, — уповіла, встаючи борзо та осміхаючи ся солодко, спокусливо. За хвилину уже єї не було в світлици.

Сам не знаю, що зі мною тогди дїяло ся: руки в огонь пхавсми, а здавало ся, що огонь не пече; видїло ся, що увесь сей світ то нїчо, лиш само небо голубе, солодке, що навкруги мене не зима опадна, ай райська зелень, що я якийсь великан дужий, котрого нїхто на світї божім не переможе.

А потім, як безумець який, вибігсми із світлицї: коня футрувавсми, наповав, кріс витирав, набої ладив, щоби бути на поготівлї на кождий знак моєї панї, аби на єї розказ усяку службу сповнити. І що була минї того дня казала піти та рідного неня застрілити, то був бих послухав, босми якусь таку вже їдь у серци мав, що був бих їй нїчого не міг відказати.

***

Зима як прийшла борзо, так борзо й минула. І у нас, в горах, ранна весна взяла ся; жарке сонце прозирало з поза угорських верхів; вчинили ся нагло великі води, але і борзо сплили.

Дивна то якась весна була: трави май міцнїйше зеленїли ся, квіти по долинах якийсь

міцнійший май запах мали, орли якось швидше, висше і поважнійше над верхами кружляли, люди до людий приязнійше липли, а вісти дивні приходили аж суда, до нас в гори, то однакові: чи з півночи, з ляцького боку, чи з полудня, з угорського боку. Ластівки примчали до нас о який місяць борше ніж звичайно, та шептали тихо, що великі дива почалися на світї, що усяка воля да слобода має вийти для християнського роботящого народа, що-дї мандаторі та другі Нїмцї підуть пріч. Ластівочки тоті, головки своЇ красні схиливши, щебетали далї, що такі-дї часи понаставали, що самі пани, князї, ґрафи та лицарі усякі як поляцькім боцї, так і по усїй угорській земли уповіли свому панови цїсареви нїмецькому, ащоби він народови свободу дав, бо як не дасть, то бунтацію на него зробля, та з трону го зсадя і инчого милостивійшого пана собі обберуть за цїсаря. Ба, та бо й люди почали собі голосно сесе приповідати, та пішла радість велика по всїх горах і в долах.

Мільнер зразу мовчав, але як почали люди сї вісти щораз голоснїйше повтаряти, скликав з усїх сторін ґаздів і оголосив, що се усе неправда, що хто буде такі вісти ширити, то каже такого на сухій яли повісити без суду і без сповіди... А нарід сміяв ся мандаторови в очи і мало собі що робив з мандаторського

слова, бо цигане принесли були вже з Угорщини певні вісти, що старий цїсар уже сам не хотїв довше царювати, ай здав царство на свого молодого братанка, та йому казав ся підписати народови на свободу. Мільнер лиш таїв тоту вість, бо жаль йому було свого пановання.

Одна мандаторка нїчо собі з того не робила, ба й ще пишнїйша стала, нїж перед тим була; а голову носила до гори нїби царівна яка. Сміяла ся з свого чоловіка із того Нїмчика, Германа, свого любаса; казала їм, що у них бабське серце, а смілости в них нема і за три шелюги.

Я не знав сам що робити: чи дивити ся на паню, що щодня для мене ставала прихильнїйша, чи о волї та слободї мира гадати? Бувало, як вийду темної ночи та сяду оддалїк від двора на сїрій скалї, а холодний яровий вітер мене обвіє, то здавало ся, що той вітер шепче менї в уха солодкі, давні думки, що пересуває менї по перед очи образи, о котрих я здавна собі міркував.

— Час, час! — здавалось менї, що шепче вітер в уха. — Час тобі, леґіню, у поле рушати! Час на славу заробити! Пора тепер до того найлїпша... Що будеш оттак коло баби фальшивої, Нїмкинї невірної, молоді лїта марно тратити, з жалю та жажди усихати... Час вже

тобі з топірцем погуляти, як батьки твої та діди гуляли!

На само благовіщене сьвяте пішовсми до церкви до Жабя на службу Божу. По службі Божій зібрав ся нарід християнський і обступив Митра Коршуна, що повертав з ярмарку з Сигота, де, як звичайно, ходив на кінський торг. Митро розповідав, а люди слухали Роз повідав він тогди, що вже-ді і против молодо го цісаря піднесли угорські пани бунтацію, що-ді цісарського воєводу з Будапешту прогнали, та розпочали війну. Оповідав, що панове тоті не збували нарід поманами. як урядники та жупани, але від разу дали слободу хлопам, а що молодших та путернійших брали в улани, убирали за панські гроші і виправляли воювати з цісарським войском.

Мусить і Мільнер довідав ся о сім, бо ще таки того самого вечера скликав знов що старших ґаздів і оголосив, що цісар волю дав і повинности подарував, але ще рік, може й два, мусить лишити ся по давному, поки бунтівників не покарає і нових податків не визначить з Відня.

На такі слова помежи ґаздами вчинив ся ропіт. Почали всі разом кричати, що хотять таки зараз мати волю, що знають добре о сім, що вже на всім сьвіті нарід слободен, та що вони не гадають ніяких податків платити.

Мільнер рік їм, що напише до Львова з запитанєм, казав їм іти тимчасом до дому і виждати відповіди.

Як порозходили ся, скликав знову усїх нас, пушкарів, та уповів нам, що як будемо всї йому вірні і прирeки додержимо, то ласка цїсарська нас жде, та дари великі; відтак казав роздати межи нас порох та кулї і не велїв нїкуди віддаляти ся з дворища, а й лиш з наби тим оружєм садиби пантрувати.

В ночи привели до мандатора Лейбу Бера, арендатора з яворницької корчми; довго май вони там щось собі по жидівськи шварґотїли, а відтак, ще досьвідком, Лейба взяв мандаторського коня і десь поїхав долїв рікою.

Межи нами пушкарями всїляко о тім балакали а старий Корнило, наш ватага, вечерами розповідв нам всякі казки о опришках, що нїби зачував десь від когось за молодих лїт; але ми знали усї здорові, що оповідав річи, на котрі сам дивив ся, ба й ми знали, що він за молодих лїт та славним опришком був а лиш з біди та з недостатків у Мільнера за ва-пушкарям служить.

А на мою душу сесї оповіданя Корнила що раз дивнїйші гадки наводили, що раз менше гадавсми про Мільнериху, а раз бай, стрітивши Катерину на плаю, відвівсми її аж до дому, а що її чоловік тер десь дошки в горах, то

я у неї лишив ся і аж досьвіта вернув на вахцимбру. Лиш один Корнило завважав отсе, але не то, щоби посварив, ай ще осьміхнув ся збитошно та подарував ми гарну порохівницю.

В страстний вівторок випросив ся я на увесь тиждень до дому; старину кортїло побачити та з сестрами довше посидїти і так вже їх лишень дві було дома, бо старша ще в зимі віддала ся. Прийшовши вечером, заставсми старого ще хмарнїйшого як бувало. Сидїв на лаві задуманий, що ледви головою кивнув, яксми цїлував його в колїно. Ще нїм спати пішли ми, казав, щоби я до сповіди ладив ся та до причастія, бо жадає собі, щоби ми разом законяли.

Мене великий страх зібрав по сих словах босми вже від давна о сповіди анї гадав навіть... Але воля неня сьвята була для мене. Усю божу нічку лиш о гріхах своїх роздумував сми та ласки Божої просивсми... Раз, що бояв ся, чи відважу ся усї гріхи мої перед добродїєм розповісти, а друге, чи найду ласку та відпущенє гріхів у Пана Бога?

Прийшли ми рано до церкви. Добродїй, як лиш нас заздрів обох, так зараз кивнув, щоби ми прийшли до захристії спорядкувати ся. Мій неньо сповідав ся перший; довга то була сповідь, а я, за той час, клячів перед

великим вівтаром за царськими вратами, та бив ся в груди. Чувсми як старий мій зітхав, або тяр і хлипав, так ми ся щось здавало. Я слухав, та якийсь острах мене брав ся, та бажав си, щоби тото порядковане мого неня тягнуло ся як найдовше.

Нарештї вийшов. Я переступив поріг захристії тай зараз, як би рукою відняв... Страх мене зовсїм опустив... Старий наш отець духовний, мов той голуб білий, осьміхнув ся до мене приязно, а з тим його осьміхом якась надїя вступила в моє серце.

Бив-сми си в груди... Я, раб божий, визнавав перед божим слугою всякі провини своЇ, оповідав йому в якім адї живсми, які похоти сотонські душу мою палили; сповідав ся із гадок грішних і намірів поганих. А він, старець сїдоглавий, як сьвяті божі добрий, як сьвяті божі добрий, руки на охрест зложені над моєю головою держав та молив Бога, щоби змилував ся надо мною і гріхи простив. Як скінчив сми усї гріхи, нахилив ся до мене, та шепнув, що хоть май тяжко провинивсми ся против законови божому, але ласка Божа нїколи не устає і терпеливість Божа велика.

— Іди, сину, — закінчив старий добродїй, та добрими учинками старай ся направити своЇ лихі поступки. Благодать Божа велика!

Через усю службу Божу моливсми си так,

що й не тямлю, абих в житю другий раз ще коли так молитвував... Так ми якось на души легко стало, так любо, та так весело, мов бисми си найсолодшого райського щастя доступив. А як, склонивши голов, принимавсми хлїб і вино, тїло та кров Христову, — тосми гадав, що до неба вже іду та що ся чорна земля мене не носила.

По службі Божій неньо не повів мене до дому, ай повів мовчки на старий цвинтар, що був на склонї гори, лївобіч від нашої садиби. А ішов старий спіхом наперед, гей коли би його що пудило, бай не озирав ся навіть. Відсунув старі, порохнаві ворота ногою і ми увійшли на цвинтар.

Віковічні, високі ялиції не затїнювали ще зовсїм небогатою своєю зеленею малих, обмошених хрестів; долиною пустив ся яловець і своїм галузьом, мов гадючими обкрутами, обвивав могильні знаки. Неньо, роздививши ся троха, клякнув перед май більшим камінним хрестом а на мене лиш рукою кивнув, щобих і я клякав. По молитвах рік старий до мене таким голосом, якого не чувсми ще нїколи перед тим від него:

— Николо! Тут спочиває мій неньо а твій дїдо... Я сам аж із під Сучави принїс єго суда з кулею в груди, мертвого трупа. Принїс, щоби в рідній земли похоронити... Єго батько,

а твій прадїд, "Чорний Данило", лежить аж в Семигородській земли ,там на "Волоськім дїлї", а леґінї-товариші топорами гріб му в скалї прорубали... Де я голов положу — того ще не знаю. А відаєш ти сину, за віщо вони голови поклали, за віщо жите своє дали?... За волю, за свободу гуцульського, християнського мира!...

— Чи знаєш ти нашу бувальщину, сину? — спитав мене нараз.

— Да трохи дащо знаю — кажу єму тихим голосом, — тілько, що Корнило розказував.

— Послухайже, а я уповім ти наборзї — рік мій батько, присїдаючи на могилї.

Я стояв перед ним, та дивив ся єму просто в очи.

— Бувало, за давних часів, не знали ми нїякої неволї: пани та старости не мали тут моци. Сусїдами булисми си лишень. Раз жилими з підгірськими панами у згодї, на дикого звіра полювати посполу ходили, то знов війну з ними вели троха, але з завзятком. Аж як Нїмцї отсе прийшли, прийшов і конець гуцульському житю... Зараз сіль нам забрали, за леда марну провину на шибеницю тягнули а купцїв, що через гори їхали, стерегли, як в голові ока... Бідний нарід жити не міг, бо й не мав з чого, неволя му доїдала... Почала ся війна. Так, як мій дїд погиб, так тисячі леґінїв

що найбуйнійших, що найпутернійших головами наложило. З дідом пішов мій тато... За взята була се війна. Мов вовки, мов вірли насідали ся ми на кождого Німця; як канюки спадали на них зненапа. Жовнярськими кістками ми сто ялиць обвішали на Говірли; гербовими орлами ґрунь Піп-Івана прибрали, Вкінци прийшла лиха година. Німців в білих кабатах, налізло як тьми... Вітця мені убили... Отут-сми єго заніс та похоронив, сам за Балкан аж убігсми... Туга за краєм примусила мене до того, щосми вернув суда. Повернувши, оженивсми си, дітий діждав ся, добра усякого допадав ся. Але спокою не зазнавсми. Кров палить мя нераз, кров, що за неповинне я проляв. Совість гризе, неспокій давить... Давить, бо Мільнер, той зеленоокий, знає про усе, має докази, чорно на білім, заприсяглі свідоцтва... Доси мовчить, бо лякає ся мене, боїть ся пімсти моїх побратимів, котрих є богато. Але і я єго ся бою і спокою не маю. Отсе тому казав я тобі вчинити єго волю да в пушкарі іти, душу твою молоду тяр віджалувавсми та на збитошництво тій мальфівници віддавсми. Мусів оце вчинити, бо о голов свою потерпав; він тяр може мені зняти єї, коли схоче. Але тепер май усі ці дрібниці на нінащо! — кликнув нараз голосно а очи якимось дивним огнем засвітили, — бо тепер но-

ві часи настали, а для нас, гуцулів, прийде воля да слобода. Сину, аби тобі тяр прийшло відшкодувати голову твого неня, абис мав і свою прем молоду головку десь на побою склонити, не питай на се... Присягни менї, що підеш тими дорогами, що ними ходили твій отець, дїд і прадїд... Присягни ми. А як би ти инакше вчинив, — то щоби тебе пекло поглотило, бо ти не мій син, ти не кров з моєї крови, не кість з моєї кости!...

Мов громом ударений, кинувсми си до ніг вітцївських да цїлував да сльозами умиваwсми. Дїдову могилу сльозами тими горячими оросивсми... а сили набрав ся, що як Івановий ґрунь дужий та твердий. Чари відьми не мали вже моци на мене, якась инча сила, ізза гробів на мою душу найшла... Вернули ми д хатї.

Свята перейшли весело а особливе у нашій хатї. Підчас свят засватали люде обі мої молодші сестри. Усї ґазди дивували ся, що мій неньо, такий думний та гордий, сам переказав до бідних парубків, — правда, що працьовиті були, але лиш халупники, — переказав, що можуть сватів присилати, бо їм не відмовить. І нїби боявши ся чогось, зараз зложив

у добродія для кождої засватаної дївки по сто дукатів на віно.

Тиждень збіг, мовби го нїколи і не було. І не оглянувсми си, як прийшло вертати до пушкарської служби. Ой, не хотїло ся минї там іти, — та батько велїв, аби пса перед часом не ярити. Одна лише гадка утїхи, що ми — в тім сумі та нудотї — яснїйше світила, була надія, що в недїлю по Проводах верну знов д хатї на весїлє сестрів, що мало бути одного дня разом.

Вернувши до мандаторського двора, зараз тої самої ночи розказував минї Іля, що Лейба з папером від мандатора їздив в Коломию до цїсарського старости. У відповідь на той папір прислав староста Мільнерови капітана і щось шістьдесять жовнїрів, котрих Мільнер покватирував в близьких та недоступних колибах. А що ночи шість вояків, в білих кабатах, приходять до двора на варту.

Я вийшов, як стояв, на обійстє та переконав ся, що справдї коло брами ходило двох вояків на вартї, а крізь широку склівку вахцимбри було видко, як знов инші штири грали в карти. Старий капраль сидїв з Корнилом при ватрі, та мабуть забавляв ся якимсь приповідуванєм Корниловим, бо я з надвору видїв, як му черево зо сміху трясло ся.

Так минав день за днем. Я, памятаючи на

вітцівські слова, та постановивши собі при сповіди не давати ся на спокусу жіночій марі, уникав, як міг, щоби не стрічати ся з Мільнерихою. Але вона кілька разів нагадувала собі на мене, веліла кликати в світлицю та розпитувала мене, що за байка між гуцулами ходить, що ґазди о тих байках кажуть, — а відтак сміяла ся та казала, що треба такого бидла, як гуцули, щоби в такі нісенітниці вірити.

— Мій чоловік — бувало каже, — цісарську міць у руках має; за найменчий бунт велить усіх бунтівників, як псів скажених, вивішати на сухім галузю...

А я лише голову на таку бесіду склонив та кажу їй:

— Ваша воля та міць, ясна пані!

Почавсми сам себе ненавидіти. Уже тогди я документно видів, що вона адській ящір, котрого сотона грішникам на спокусу межи людий шле. Старий добродій оце мені на сповіди розтовкмачив, а таки шось тягнуло мене до неї, як запоя того до горівки. Лишень бих у єї очи дивив ся да білих ручок дотикав ся...

Нераз студена дрож мене прошивала, да така студена, гейби смертевна, — яксми погадавсми, що се буде зо мною, сли прийде вибирати: ци присягу, щосми неневи зложив,

чи отсю чорноброву, отсю лелійову, рожеву паню...

Раз, над вечір, звеліла прикликати мя д' собі... Пішовсми... Заставсми її, що сиділа над якоюсь великою скринею. Щось того дня була загадана да сумна. Як я увійшов, підвела на мене свої великі, прозорі очи і дивила ся ними на мене довго, довго... мовби хотїла прозріти мене наскрізь.

Я й ока не спускав з неї, лиш вдивляв ся в неї уважно. Забувсми вже тогди о всїм: о сповіди, о науках старого добродїя: о оповіданю батька, о присязї, якусми му дав... Якась сотона стала шептати ми в ухо: "Саме надійшла хвиля, вона буде твоя, уже її маєш!"...

За той час промовила вона до мене помалу, з намислом, гейби важила кожде слово:

— Николо! Видить ми ся, що на тебе можу спустити ся; — сказала, дивлячи ся усе менї в очи, — і сли приречеш менї, що не зрадиш моєї тайни, котру на твоє сумлїнє повірю, то буду си жадати від тебе сеї ночи прислуги одної, одної помочи....

— Хочете, ясна панї, — ріксми їй з жаром, — то я вам присягну!

— Нї, не треба, я вірю в твою чесність, — відрекла, надумуючись дещо; — видиш, мовила ми далї, показуючи на скринку, — там є гроші, да коштовности усякі, хотїла бих їх

закопати де... Часи небезпечні, війна в сусїдстві, хто знає, що і нас чекає. Самасми не годна занести тої скринки в безпечне міцсе; прийди сеї ночи по перших півнях, заковтай в отсе віконце, я тобі подам скринку тай сама піду з тобою у лїс.... закопати... Я хотіла взяти до того або Германа, або старого Корнила, але тебе волію, тобі найбільше вірю...

Перестала говорити, а усе лиш в очи ми дивить...

А зі мною дивні дива творили ся. Щось давило мя коло серця, а світ увесь навкруги крутив ся, якбисми був пяний... Здавало ми ся, що якісь два духи, вороги смертевні, там у менї, десь у серци, в грудях війну велику ведуть... Аж по хвили відповівсми, що прийду на її розказ, та хутчій вибігсми з світлиці.

Уже з дверий закликала мя та казала вернути.

— Чого летиш як обезсеблений? — питає суворо. — Щесми ти не уповіла, як маєш се зробити. Маєш осьде ключ від тих ворітчат, що виходять просто в буковий лїс... Тепер іди та замельдуй ся Корнилови, що ідеш в післяїг від мене в долину, до Яворника.. До півночи пересидь там де в лїсї, врешті де й сам хоч, а по перших півнях отвори ворітчата, підійди під вікно, запукай два рази, я ти

утворю, возьмеш скринку і підемо... Тепер уже можеш іти...

Здавивсми ключ від ворітчат у кулаку і вибігсми. Ключ сей здавав ся менї вогнем пекучим, руки ми палив... І сам уже не тямлю, що сказавсми Корнилови; то тільки затямив, що зараз вибігсми з дворища і полетів просто наоперід себе в буковий лїс, в темну, чорну кливу.

Опинивсми ся аж коло хреста, над "бісовою печерою". Той хрест поставили за душі угорських робітників, що вертаючи кілька годів тому десь з ляцького краю з роботи, заблудили були в фуфуницях аж в отсю дебру і тут на свою смерть натрафили. Аж як на веснї зима сповзла, найшли тут Їх тїла на подї.

Сей хрест та страшні поговірки, які ходили поміж людьми про се місце, троха мене опамятали; пережегнавсми си та став молитви мовити. Відмовивши усї молтви, дав ми Бог якесь опамятанє. Почавсми гадати о тім, що маю чинити.

Спершу хотїв-сми лишити Нїмкиню та утечи до батька; лякавсми ся її знахорської моци; то знов відтак давний лихий дух брав ся мене та шептав: "Плюнь на вітця на попа, на цїлий сьвіт... Вона красна, я дам тобі її за коханку; поїдете разом з тим золотом десь

у волоський чи турецький край і там панува-тимете.... Плюнь на усе!...”

Але я хутчій яв хрестити ся і відогнавсми лихого духа.

Розгадавши добре, постановивсми піти по-служити мандаторці, та нікому нічо не спомин нати. В їх руках була ще май велика сила.

— Не послухаю сотони, — гадавсми, — то ще смагу на неньову голову наведу.

Взявши собі таку постанову, боржій, ще пе ред темним змерком, вийшовсми на плай, та не знаючи, що діяти до опівночи, потягсми си на долину до коршми, де сидїв Лейба, права рука Мільнерова. Там заставсми великий го-мін, кількох кумпанів і якихось сторонських людий з далеких угорських да ляцьких долів.

Росказували вони, що на угорській та сто-ронї велика війна, що кров проливають, ма-єтки усякі нищать, за лоби ся водя як цїсар-ські так і панські, що воля там да така вже настала, що, ади, хлоп з простого гузара та на ґенерала бай на ґрафа може вийти; а шев-ця якогось то вже май бароном пани зробили за це, що неприятельські гармати зафатив. А якийсь ляшок русявий став мовити, що в ляць кій земли таке саме дїяти ся ме, що він, варе, іде тепер до угорських панів пристати, бай не сам він лишень таких як він, сотками піде, що з ним ідуть усї ровти гузарські, котрі витяли

жовнярів у пень по цілім Підгірю геть аж по Поділю! да завели панські та міщанські уряди, а самі ідуть на свою землю решти війска довоювати аж до ференку.

Мої товариші веліли зараз поставити перед вражим ляхом і горівки і меду ба й мене пити просили та я випросив ся, мовлячи, що добродій за покуту завдав ми через увесь місяць горівки у рот не брати. Повірили, бо таке бувало нераз... Я лиш підійшов д ляшкови та пошепки сказав му, що як хоче в угорській земли воювати а не гнити в Мільнеровій неволи, то най утїкає зараз та ще сеї ночи через "Руський діл" перехоплюєть ся, бо спіткавсми на дорозї жидка, що біг до канцелярії, певно, щоби сповістити о нім мандаторови.

Ляшок подивив ся на мене, мовби дякував, допив меду, взяв топір та вийшов разом зо мною з коршми.

Там навинув ся зараз Митро Коршун, що також ішов чогось на угорський бік, та пішли разом... Могли іти, бо хоть ніч була пізна, то за те видна. Місяць був саме вповни, а видко було так мов серед білого дня.

Я повернув на плай ід мандаторській садибі. На дорозї стрітивсми Корнила, що ґо справдї післав був мандатор, аби му того ляшка привів. Я писнув старому, що задурно

іде, але він лиш рукою махнув і пішов далї а за ним штирох пушкарів і каправий жидок, унука Лейбів.

Підшнєпавсми під мур садиби з того боку, як буковий лїс, та сїв си на колодї. По зорях міркуючи, до перших півнїв було ще з пів часу. А щоби ми не було скучно, та на відстрашенє бісови, викресавсми огню, закурив люльку та став помалу Отченаш шептати, от від припадку.

А пустиня навкруги якась така тиха та глуха, що аж ляк збирав мя як дїтвака якого; і жерви мандаторські поснули тярь десь тихо та не обзивали ся тої ночи З кород навкруги снували ся якісь блїдї, сумні світла, мов ті огники, що по цвинтарях світя темної ночи.

Врештї від Мільнерової садиби запіяв перший півень. Голос сей поров тишину. Якось так напрасно розходив ся по лїсї, так голосно, що видавав ми ся голоснїйший від найголоснїйшого вистрілу. Здригнувсми си увесь, зірвав ся на ноги і пішов до тих ворітчат.

Дверцї отворили ся тихо, мабуть замок бук помащений та недавно, видко, хтось прібував отворяти. Мусить і Мільнериха нетерпеливо очікувала мене, бо нїм ще запукавсми до вікна, воно отворило ся, а стояча в середині панї указала менї мовчки скринку, а сама, оперши ся міцно на моїм плечи, вискочила

та стала коло мене в городї. Я кинув борзо скринку, а доста була тяжка, в приладжений уже мішок, взявсми терх на плечі і пішовсми наоперід панї у тото місце, де вона казала.

А ішовсми тельма наоперід неї, щоби на неї не зглядати ся да спокусї приступу не давати. Дорога була недалечка. Увійшовсми з яких два тисячі кроків під верх, станула Мільнериха мовчки під першою височінь-смерекою, да ла ми в руки городничок, що сама була принесла і казала копати долівку в землн.

За пів часу упоравсми си із скринкою, загрібсми її на півтора ліктя в землю. Для більшої обезпеки перекотивсми на се місце, де скринку закопав, — велику колоду з смереки, що вітер звалив був.

— Дякувать тобі, — промовила перша мандаторка.

Я стояв мовчки; горяча кров почала мною знова носити. Студена дрож пробігла по моїм тїлї... "Погодико, ясна панї, — погадавсми, — конець твому збиткованю над гуцулом. Тепер ти в моїх руках і сам май твій адський побратим тобі вже не поможе"...

У сих гадках не мавсми жадного чутя, ні привязаня, лише лютість якась безмірна да жадоба пімсти. Приступивсми нагло до неї та уфативши несподївано за руку, кликнувсми до неї:

— Да лиш так ми дячиш, світла панї? сего замало!

Вона тярь і не зжахнула ся лиш, розсміявши ся весело, відповіла:

— Гадаєш, що замало, маєш більше, — да закинувши своЇ білі руки минї на шию, поцїлувала мя в самі губи.

А передомною якби яка безодня отворила ся, обезсеблений, пяний, без памяти, стягнувсми руки, а щоби єЇ д грудем пригорнути.

Але нараз дивна річ ся стала, котроЇ я собі і до сегодня инакше розібрати не можу, як лиш, що се була справа нечистого духа. Ся біла, ся тендітна, ся голубка відтрутила мене напрасно від себе так міцно, що ялиш, як тота галузка букова, що ЇЇ вітер відорве, відлетїв на кілька кроків від неЇ, захитав ся та упав на колЇна.

А вона стояла повисше мов якась більша, дужша, міцна не своєю силою, але хиба ЇЇ з пекла позичила. УсЇ блЇді світла з порохон злетЇли ся тепер ід нїй та обвели єЇ якимсь білим цвинтарним світлом.

Нараз засміяла ся да так, що аж смерекове корінє на сяжень в земли затрясло ся а з Смотрижового ґруня скала урвала ся та з гуком упала.

— Ха, ха, ха! Ти хлопе, ти хаме! — кричала, сміючи ся по дЇдьчому; — да ти мене хотїв си

лою взяти... Не силоміцю, не перемогом треба мене брати, ай просьбою покірнов, ай службою вірнов. Я мовила тобі, що буду твоєю босми си сподобала очи твої соколині, плечі твої медвежі, губи румяні, вік твій молодий. Але засї до мене силоміцю, бо я дужша, я міцнїйша нїж десять таких як ти... Тепер вставай та іди за мною. Служи вірно як пес а я свого слова не зміню; додержу, щом ти обіцяла.

На єї приказ підніс ся я з землї і, склонивши голову, пішов за тою відьмою. І сам до сегодня не знаю, чи ішовсми із звичайною невістою, чи з яким опиром з пекла.

Як нагадаю собі тепер тоту ніч, то ми ся видить, щосми смертевно пяний був, а дїдько поперед очи сни такі страшні пересував; але я присягнути можу, що того дня жадного трунку у рот не бравсми.

Ішли ми мовчки. Коло ворітчат взяла з моїх рук ключ і щезла за дверми, а минї лиш рукою показала, абих ішов до вахцимбри у головну браму. Сам незнавши, що чиню, послухавсми того єї нїмого приказу.

Прийшовши перед браму, а брама на розтвір. На обійстю був якийсь гамір. Лейба говорив щось на пошепки з Мільнером, а жовняри у білих кабатах стояли рядом перед ними. Відтак відвів мандатор капраля вбік щос му там говорив, та, подаючи якесь письмо, ма

хнув рукою. Капраль станув перед вояками, закомендерував ними, щоби фронт змінили і вийшли рівним кроком за браму. Жидок побіг наоперід них.

Де, та чого пішли в такий час, я не відав... Не вернули.... тай більше військової варти уже не було. Другі два дни минули спокійно, о жовнярах нїхто у нас не чув; ми знали лишень, що жидки мнясо та хлїб в полонини гірськими плаями звозили. Куди, да на що се они робили, я тогди не допитував ся.

В пятницю, по Проводах, сказав ми Корнило, що можу іти на весїлє сестрів. Пішовсми радий, що бодай на якийсь час вирву ся з того чортівського гнїзда.

Прийшовши домів, заставсми там істинний празник. Леґінї-товариші з найдальших гір на весїлє посходили ся, а всї попристроювані як на Великдень. А дївчат що того цвіту на полонинї, а усї красні да веселі як у лїсї пташки. Прибули і старі ґазди, близькі і далекі, від угорськоï і волоськоï границї, з нашоï чорноï да з волоськоï білоï ріки, бай були аж з над Прута і Бистрицї.

Старий мій почастунку не жалував. Червоний мід пінив ся і горівка перлами грала; волів що день по кілька у оборі били. Але мій родич сам напитку у рот не брав, усе лиш щось на боцї з ґаздами розправляв; щось сой

мували над якимись май важними справами.

Люди, що поприходили з долів, росказували, що велике війско, угорське — кінниця сама, золоті гузари, — ідуть з ляцького краю через наші гори на угорську землю. Оповідали, що в Косові сьвященник з Божим тїлом, а нарід з хоругвами їх витав, що вони волю велику дають усюда а мандаторів розганяють або вішають при дорогах.

В суботу, в дївич-вечір, сто дївок співало, як моїм сестрам вінки вили та буйні коси чесали. Того самого вечера прилетїв до нас на подвірє леґінь з Ясенева, Панько Вудвуд та дав знати, що гузари сеї ночи уже в Ясеневі ночують; одні в Ясеневі, а другі аж у Криворівни. Оповідав дальше, що пани їх там по дворах гостя, що в Криворівни та дванацять бочок вина пан викотив, а дванацять меду і горівки дванацять; оповідав, що май при сто ватрищах цїлі воли печуть для них. Казав далї, що через завтра, через святу недїлю, перестоять в Ясеневі та Криворівни, а в понедїлок на полудне до Жабя загостя, та аби нарід приладив для них усего: як їди так напою.

— Хлопцї то вам красні як соколи — казав, обертаючи ся ід дївкам; очи у них чорні, волос як у круків, а золота на них тілько, що аж в очах тьмить ся...

А дївкам та молодицям у тото лиш грай!

Аж співали май файнїйше, чутливійше почали, сю новину почувши.

В святу недїленьку по Проводах відбули ся у церкві рано оба вінчаня моїх сестер. По службі Божій наш добродїй закликав мого неня і старших ґаздів до себе та розказав їм, аби усякої страви для людий і оброку для коний угорських наладили, а завтра рано, аби були в церкві пристійно одїті, щоби з сьвятом та чесно військових гостий приймити.

Того дня не йшла уже якось забава, усяк лиш про гузарів гадав. Дївки, не знати чого, сами до себе осміхали ся, а парубки у купки збирали ся та щось радили з тиха та пістолята ладили.

На другий день, в понедїлок, сонце так ясно зійшло, що не памятаю нїколи, анї перед тим, анї потім такого яркого да прозорого сонїчка. З самого досвітка здвиг народа християнського сходив ся довкола церкви; старший брат видобув усї моздїрі церковні та понабивав їх дрібним порохом, а щоби гук був май більший; братство стояло з хоругвами а на дорозї, як до Криворівнї, порозставляли леґінїв на конях, аби дали знати, як війско лише ся укаже.

Рано прислав по мене Корнило, абих зараз ставляв ся коло церкви і там злучив ся з другими пушкарями. Мільнер назбирав того дня

пушкарів з сорок; усім нам дав на груди знаки, але якісь білі. Мому побратимови, Ілї, велїв нести нову якусь хоругву білу з червоним. Лиш той один раз показували людям тоту хоругву.

З на дві години перед полуднем приїхала на кони і Мільнериха. Сукню мала на собі тоту саму білу, шовкову, що в нїй я єї перший раз увидїв був, і той сам киптар голубий із золотом; лишень на голову взяла вже того дня якусь иншу шапочку, білу обшиту якимсь червоним шличком. Станула перед нами, з боку при нїй служниця, що держала на тацї хлїб і сіль, та єї чоловік, Мільнер, з похиленою головою.

Десь, так в пів години по приїздї Мільнерихи, надбіг перший післанець. Кінь під ним так летів, що навіть не дотикав землї копитами.

— Уже видно, уже їдуть! — кликав здалека.

Дали знати до добродія. Вийшов зараз в ризах, з хрестом святим у руках. Підняли хоругви, ударили в дзвони, паламарі задзеленькотїли кадильницями, похід двигнув ся наперед; пушкарі з Мільнером ішли зараз за панотцем. Нїмчика Германа десь не було того дня межи нами.

Що хвилї надлїтав свіжий посол та кричав:

— Ідуть, ідуть!

Заким дійшли ми до послїдних хат в Жабю, долетїв до наших ух веселий звук війскової музики і вказали ся гузари.

— О, панове, — закликав нагло голоснїйше Никола, підносячи голову та дивлячись на нас, заслуханих в його оповіданє — умирати буду, а ще той день памятатиму.

Ішли тоті Угри крутим плаєм понад Черемошем. Луна від них била; видїло ся, що сесе золото, що на них блищіло, забрало в себе усї проминї сонця, та аж від них на мир засвітило. Конї під ними як змиї, як ящірі які огнисті, що огнем з ніздрів сиплють... Орли по злїтали ся того дня із найвисших ґрунїв знад Говерлї, з-над Піп-Івана, та тягнули над тим війском да тїшились, як і ми, тим красним видом. Коло церкви били хлопцї у всї дзвони як на огонь або на Великдень.

Нарештї надійшли.

Сьвященик відправив молебень, поблагословив хрестом сьвятим, покропив кропилом, хоругви склонили ся перед війском.

Ґенерал, що їхав напередї, склонив голов і зробив знак хреста. З поза добродїя висунула ся Мільнериха, да така красна як нїколи: очи спустила у землю і, подаючи комендантови тацу з хлїбом і сілю, щось заговорила до него по угорськи. На лице молодого коменданта ударила радість, сльози му в очах стали

і незнавши сам, що чинить, схилив ся на кульбації, ухопив красну невісту через пів та перед усім війском і перед усім народом поцілував в самі губи.

— "Елієн, елієн, елієн!" — пішло як громом по усіх ровтах. Усе війско кричало да віватувало далі, не знавши тяр задлячого се чинить.

Нараз комендант дав знак, аби бути тихо, а з поза ґенерала виїхав якийсь молодий офіцир наперед. Лице му біленьке як у панночки а очи голубі; що отсе небо ясне. Чако насунув си на праве ухо, правов рукою махнув до народа, а лівою здержував бистрого карого коня, що вив ся та спинав ся під ним як лев.

— Слава Ісусу Христу! — проголосив офіцир чистою гуцульською мовою, а кінь разом став під ним як вкопаний.

— Во віки віков слава, слава! — загриміло по цілім народі і далеким стократним відгомоном відбило ся від чорногірських кичер та верхів да поплило долів ріками та ручаями.

А орли у воздусі радісно закричали, якби з людьми разом хотіли славити Спасителя світа.

— Народе християнський, да гуцульський мире! — став мовити офіцир, як трохи притих гамір; — брехацію пускали ті, котрі мовили вам, що ми з найяснійшим цісарем з королем

апостольським угорським війну ведемо... Тепер ми вам іменем самого цїсаря, наймилостивійшого монарха, голосимо повну свободу; землї, пасовиска і садиби, які хто має, даруємо на вічну власність нинїшним властивцям і їх дїтям та унукам; да так уже остане, поки цїсарства сего да королївства нашого угорського, а хто инак чинити та говорити ме, той ворог цїсареви і королеви, ворог вам, ворог усему мирови!

Скінчив мовити і замовк, а народови цїлому довго ще здавало ся, що офіцир сей ясний усе ще говорить, а то лиш вірли попід облаки слова його усему світови голосили. Нараз хтось крикнув нагло:

— Многая лїта! Славно! — а нарід повторив за ним: — Многая лїта! Не здоровя цїсареви, королеви нашому! Многая лїта панам, другим цїсарським, опікунам гуцульським! Многая лїта цїлому сему войську славетному!... На погибіль заволокам, солудивим псам!...

Аж тогди заздрівсми, що мій неньо підступив д офіцирови, поцїлував в колїно, да став щось йому говорити. Зразу немігсми нїчо до чути; але як трохи притихло, то чувсми виразно, що від цїлого народа гуцульського в опіку військови віддавав ся і о оборону просив.

— Що велите — казав — се і зробимо... Роз кажете — а десять тисяч леґінїв з цївками та

топорами зараз стане і піде там, де їм розкажете.

Офіцир помовив щось з ґенералом і зараз сказав так, аби всї чули:

— Погодїть! Небавком прийде війско з Угор піше і з гарматами... Ждїть! За той час держіть ся спокійно і не чинїть нїчого лихого вашому мандаторови, бо він лише з мусу тримав з ворогами народа, а тепер сего кає ся... і він і його жінка обіцяють кров свою дати за угорську та і вашу волю...

А мій неньо лиш подивив ся суворо на Мільнера, сплюнув нишком і усе скінчило ся. Добродїй запросив ґенерала і офіцирів на снїданок до себе, а вояків порозбирали ґаздове до себе, та стали гостити, чим хто мав.

Ми, пушкарі, станули при своїй новій хоругві перед попівщиною, а Мільнериха засїла до снїданку з офіцирами у добродїя.

Що вони там собі розмовляли, та як там ішла тота гостина — не знаю, бо ми усї стояли в ряду, аж десь за годину вибіг панотцїв панич і закликав мене, абим ішов до світлицї бо мандаторка на щось потребує. Пішовсми. За хвилю штири гузари внесли малу скринку зелїзну і поставили на столї перед ґенералом.

— Николо! Чи піднесеш се? — спитала Мільнериха, дивлячи ся на мене з осміхом.

— Не лиш що піднесу, — закликав я поква-

пно, а лютість якась знов мя обфатила, але, як хочете, то й занесу вам до вашого двора. Аже не першина минї чей отсе, ясна панї!

Вона глянула на мене добрим оком, осміхнула ся знова по своєму, спокусливо та, обертаючи ся до того самого офіцира, що до народа промавляв, а котрий був сином якогось великого пана, князя, чи ґрафа, — рекла до него:

— Я казала вам, пане, що не треба буде трудити гузарів по горах отсей парубчак страх який міцний; найміцнїйший може на всї гори, та ще на него і спустити ся можна... Що, не правда, Николо? — звернула ся знов до мене.

Панотчикові панни і добродїйка принесли минї їсти повну миску всячини, ба й вина склянку угорського, та велїли поживити ся. А я рад був, бо від самого раня нїчо в ротї не мав.

По снїданку, ґенерал, двох полковників і той молодший офіцир, що був за адютанта при ґенералї, забрали ся разом з Мільнерами посїдали на конї і поїхали горі рікою ід мандаторському дворови. Я, з трома гузарами, висадив зелїзну скринку на коня, да її потягнулим ся за ними.

Мільнериха їхала поруч ґенерала на передї, осміхала ся до него заєдно, та щось гуторила до него по угорськи, чого я не голен був

зрозуміти. Лишень їх сміх усе до моїх ух долїтав.

Да краснож бо було тій гадині на тім білім арабськім жеребци; угорському комендантови аж очи до неї з голови вискакували.

Корнила оставив Мільнер в Жабю і казав людям розійти ся вздовж ріки, де лиш стояли гузари, аби помогти війскови розкватирувати ся та зібрати живности.

Доїхавши до коршми в Явірнику, де треба було повернути облазом, котрим годї вже було конем переїхати, угорський комендант перший злїз з коня да подав руку Мільнерисї, щоби провести еї під гору. За ним і ми позлазили з коний. Один гузар та гуцули, що були на поготові, забрали від нас конї та завели їх до стайнї при коршмі, а я взяв тяжку скринку на плечі і ураз з двома гузарами, що остали зі мною, пішовсми до гори за панами.

В дворі ждав на нас неабиякий празник.

Мільнериха нічю велїла прикликати від пана з Криворівнї кухаря та казала варити, що є найлїпшого на світї. Вин велїла з земників добути, що май старші та самі чільнїйші, якісь такі змошені фляшки, що скла у них нїяке око не доглянуло би.

Як увійшли на подвіре, то перша річ, що ґенерал яв питати за скринкою, а як показавсми му, щосми ї принїс на своїх плечах, вий-

мив з кишенї два дукати та дав ми і щось сказав до того білого офіцира. Сей зараз уповів минї, що ґенерал питає, чи не приставбих до гузарів, бо з мене бувби добрий вояк.

Я єму сказав, що се не моя, ай неньова воля.

Гроші державсми в руках, незнаючи, що з ними дїяти: кинути або віддати, не смівсми, а ховати було якось омпно. Се перший раз в житю тогди, я, син май найбогатшого ґазди, дістав гроші від чужого чоловіка... Пізнїйше то вже біда навчила брати гроші, ба й за заробком собою нуждувати, але тогди ще не мусївсми. Як офіцири увійшли вже в дім, я впустив дукати несвідомо до кишенї на груди та махнув на гузарів, щоби ішли за мною до кухнї, де і для них богацький обід налагодили.

Гостини вели ся десь аж під ніч. Я з гузарами носив полумиски та видїв, яке там дїяло ся. Молодий ґенерал да той ляшок русявий підчмелили собі май-май! Комендант дивив ся у Мільнериху як у веселицю яку, та лиш за руки фатав та цїлував; а вона нїби то не давала ся, нїби не позволяла а очима надила го д собі, як лиш хиба вона одна уміла; звичайно — відьма! Один лиш полковник старий уже, не пив нїчо, та лиш сиві вуса прикусував та оглядав ся навкруги.

Уже зовсім смеркло ся, як повставали від стола. Офіцири позакурювали люльки і перейшли до другоі світлиці, а Мільнериха кивнула на мене та шепнула, абих ждав на неі в городі під вишневою затінкою, то вона вийде д минї, бо має ми щось май дуже важного повісти.

Якисми се вчув, стиснуло ми щось коло серця і догадавсми си, що то буде якась чортівська справа. Зразу не хотївсми іти, але потім надумавсми си. Насампері́д мушу вам признати ся, що мя усе щось тягнуло до тоі жінки; потім погадавсми, що як вона що недоброго загадує, то ліпше, що я буду о тім знати, нїж хто инший... Молодий офіцир так узяв був мене за серце своіми словами, що і без неньових престорог бувбисми си намагав усяку небезпечність від него і від єго товаришів відвернути.

Ну, тай пішовсми під вишневу затїнку і там, схований за густими деревами, ждав на Мільнериху неспокійний в собі. Серце у минї мов молотом товкло ся. Щось такого дивного по минї ходило, що сам не відав ще, чи маю упасти в ноги отсїй дивнїй панї, слїди єі цїлувати і признати ся перед нею, що хотївсми зради доконати, чи топором їй голов розсадити...

Шелест шовковоі суквї перервав мої гадки.

Узрівсми Ї знова. Бігла тихо, сохранно, закрадала ся гей той вовк під череду, як ящірка.

Увійшовши до затїнки, сїла на лавчинї і уфативши мене за обидві руки — потягнула мене д собі. Дриготївсми як осиковий лист, коли почала казати:

— Твоя година надійшла, Николо, — шепнула, притискаючи своє плече до мого. — Я слова не зміню, за вірну службу тобі заплачу. Тота сама Мільнериха, що о єї ласку надармо добивали ся найбільші панове, буде твоя.... твоя... твоя...!

І притиснувши своЇ білі мармурові груди до моЇх, руками обвила ся минї за шию і стала разпораз цїлувати мя в уста.

— Твоя, твоя! — шептала заєдно. А від груди́й тих лебединих, з уст єї коралевих віяло якимсь холодом, мовби той ледовий, північний вітер серед полонин. Сей холод якось дивно на мене повіяв. Минї здавало ся, що се опириця вийшла десь з Черемошу, та голубить, та тягне мя з собою в сині кручі, на студене дно. В очах станув минї наш малий цвинтар, в памяти віджили слова мого неня і науки добродїя. Отяма велика минї вернула, кров відразу притихла.

— Буду твоя, — шептала далї тота мальфівниця, — один лише ще пробунок мусиш

перебути, одну ще службу минї вчинити... Слухай! — промовила нагло тихим, але острим голосом, виймаючи якесь письмо зза пазухи: — з отсим листом іди як найборше до Спасової колиби, на смотрижівських погарах, там надиблеш пана капітана наших жовнярів, того самого, що тут у нас був. Віддаш єму оцес лист, та скажеш, щоби спішив ся і перед північчю з вояками тут був.

Се сказавши, встала, випростала ся так, що ми ся видала як яль та висока, а біла, та студена, гей снїгові шпилї гір.

— Анї пари з рота нїкому о сїм, — казала тихим, свистливим голосом, мовби гадина си чала. — Сли справиш ся добре, слова свого не зміню; як зрадиш, — пімста моя і тебе і цїлої фамелїї твоєї не мине... не мине... Памятай си... Памятай, Николо!...

І зараз зникла ми з очий, щезла як привид сонний, як мара з тамтого світа.

Оставсми си сам один і загадавсми си туго. Страх усякий мене вже був опустив; ужесми знав, що сука-чарівниця хоче погубити угорських комендантів, котрих як братів гостила у себе та принимала. А до сего сатанського дїла, хотїла мене ужити... А не діжде того.

Отак загаданий сидївши, та із місця нерушивши собою, аж чую якийсь тихий шупіт, щось зашелестїло в жемерях нїби лис, що до

курий підбирає ся. Схиливсми голову, види вив очи і узрівсми якусь невиразну тїнь, що пересувала ся швидко від тоЇ затїнки, де я сидїв у другий конець городу, що гущаками поріс. При блїдім світлї місяця повидїло ся менї, що то Герман, Нїмчик, котрого вже від самих свят великодних нїхто у нас не видав. Видївсми єго отак лишень на миг ока, по хвили тота тїнь щезла в жемерях.

Я схопив ся з лавки, та глянув довкола. У вікнах з двора видко було ясне світло, а особливе у вікнах покоЇв, де закватирували угорських офіцирів, било ярке світло. Взяла мя охота подивити ся, що вони там тепер робля?

Підсунувсми си тихо під вікна і увидїв в першій світлици двох полковників та того молодого адютанта, як схилили ся над великою мапою, що була розложена на столї, та встромили в неЇ якісь маленькі значки, нїби шпильочки. Ґенерала не було межи ними. Пішовсми далї.

В другій нарожній світлици, було май темнїйше, лиш малий каганчик світив ся в кутї. Мусївсми добре око задивити, абих документно видїв, що ся там дїє... По хвили видївсми документно... Узрівсми, та аж уся кров в минї закипіла.

Напротив вікна, на низькій софцї, сидїв ґенерал та такий щасливий; коло него Мільне-

риха... Блеск від каганчика падав на єї лице і видївсми достотно, як осміхала ся до него, як ласила ся мов той кіт фалшивий. Грудьми своїми его надила та уданим блиском очий палила, а в души зраду мотала. Таже перед хвилею лише посилала мене, а щоби я смерть навів на него.

Усе отсе разом навело на мене якусь дивну задуму. Зразу не мігсми май того усего помістити в своїй голові... Ставсми отак задивлений в тоту кояту жіночої зради тай гадок позбирати не мігсми. Не завистъ минї душу рвала, нї!... Плювавсми вже тепер на сі сині очи та на ті груди білі, мармурові. Такусми учув до неї обриду як до лютого гаду холодного. Але усе таки ставсми і дивив си. Аж десь згодї доглянувсми посеред світлицї на столї тоту скринку зелїзну, що я принїс був і здавало ми ся, щосми бачив, як Мільнериха кілька разів жадно на неї зглядала ся... Аж тогди стало минї у голові ясно.

— Для подлого гроша хоче тота нїкчемна нешта штири души погубити — погадавсми си; — туманить го, аби собі нїчого і в гадцї не мав. ...А не діждеш ти того!

І така мя злість хопила, що хотївсми стрілити до неї як до пса скаженого... Да і зле вчинивсми, що відразу не послухав тої гадки; бо як глянувсми на неї другий раз, вчинило ся

минї жаль єї; жаль було студену кулю всадити у тоту грудь, таку білу та роскішну. Відступивсми від вікна, а щоби спокуса не потягнула палець під язичок, та ставсми гадати, як би се зробити, аби і жінки не убити і недопустити зради доконати. Відтак зараз і напутивсми си. До Спасової колиби був лиш один плай відти. Погадавсми стати на тім плаю та пантрувати до рана, щоби нїхто від мандатора не перехопив ся до капітана.

— Рано, дурне, — гадавсми си; — пристану до гузарів та на війну з ними потягну... Що ми Мільнериха вдїє? На біду, то уповім ґенералови, що добра господиня, голубка зраду на них мотала... А як післанець не послухає? — погадавсми далї. — То у лоб та кулею!... — відповівсми собі борзо, а в тїй хвили мигнула тїнь Германа, того Нїмчика, у моїй голові і якась грішна утїха на тоту гадку мене взяла ся, що може куля з мого кріса провалить той поганий череп.

Взявши собі таке постановлїнє, пішовсми зараз ід брамі, аби на плай вийти. Коло нашої вахцимбри узрівсми одного гузара, що з голим палашом ходив якби на вартї, але такий пяний, що на всї боки заганяв ся. Другий спав там десь у пушкарській світлици. Підійшовсми до того гузара та красно питаю, чи довго має ще отут стояти? Відворкнув ми

нї щось незрозуміло по свому та закричав, вказуючи палашом на браму, абисми ішов спати... Вийшовсми за браму.

Там, о кілька сот кроків від обійстя, виходило ся на плай, що в долину провадив до Яворника — а в гору до Спасової колиби.

Прийшовши на се перехресте, обіздривсми си, виглядїв найгрубшого бука, та скрив ся за него, роздивлюючи ся навкруги, да пантруючи стежки, відкисми саме надійшов. Тепер уже не гадавсми, що маю чинити, бо ежесми узяв собі таке постановлїне і нїчо вже би мене від того не відвело. Спробувавсми набій у цївцї, підсипавсми свіжого пороху під кремінь, кремінь нігтем очистив і оперши ся до дерева, ждав, та на стежку дивив ся.

А за той час видне світло місяця пригасло якось нараз. По май спекотливім весняім дни, вечером, згорнули ся хмари, а тепер засунули були весь полудневий бік неба А духота така була настала, гей от нинї надвечір... Із ляку, щоби несподївано не бризнув дощ та не замочив порох, державсми цїлий замок кріса у лівій жмени, а правов рукою смотривсми усе за топір, абих доконав ся чи він ще при минї.

Не можу собі спамятати, як довго я там стояв за тим буком. Насторожившсми з цїлої сили і очи і уха так, що хоть як було хмарно

та темно,, видївсми як по днині, а чув шум Черемоша, що десь там долів клекотїв по каменистій ріни. Хмари збирали ся щораз темнїйші, а духота така густа, що й віддихнути годї.

Нарештї дійшов до мого уха якийсь скрегіт, гейби мандаторська брама скрипнула. Нащуривсми уха ще більше і чувсми виразно шупіт тихих, крадькових кроків. Притаївсми си і дух запер в собі. Кріс підняв до плеча і жду За часок, на видній стежцї, показала ся тїнь Германа. Притуливсми лице до кріса і став цїлити. Тяжко було взяти го добре, бо мушки не було видко, а лиш по цївцї виміривсми єму в саму головище...

Да в тій хвили страшний перун, перший тої ночи, роздер чорну хмару і синим огнем освітив увесь божий світ. Ослїплений і нехотячи — потягнувсми за язичок... Хибивсми собаку. Лиш крисаню з перами зірвала куля з голови і відкинула на бік. Звертїв ся песїй син на місци як гадина. Зразу гадавсми, що повалить ся, але де там! Випростав ся, глянув просто на мене... В тій хвили другий перун ударив.. Межи нами не було більше як двайцять кроків; вифативсми топір ізза череса та пустив ся до него, а за той час він витягнув пістоля і стрілив... В очах ми потемнїло, в ухах зазвенїв якийсь чортівський проклін нї-

мецький і сміх дідьківський, нечистий... Сили мене зовсїм опустили, упавсми без памяти.

Аж великі студені краплї дощу та гук громів очутили мене із задеревілости. Віхола казила ся над Чорногірськими верхами, над филями Черемоша може ще страшнїйша май як нинї; старі буки аж до землї клонили ся. Сам уже не знаю, яким способом схопивсми си на ноги а учувши біль і що щось пече в правім боцї, посягнувсми туда лївов руков, бо в правій не мавсми сили — і почув, що щось там мокре, але щесми не знав, чи від крови чи від того потока води дощової, що лила ся з неба. В памяти стало ми відразу усе ясно, що нинї ся стало, і узявсми собі, абих мав і житєм зпалатити, перегородити Мільнеришину зраду. Затявсми зуби з болю і пустив ся плаєм в долину до Яворника, аби дійти до першої хати і дати знати гузарам, яка зрада висить над їх верховодниками.

Не пригадую собі вже, чи я ішов, чи мене потоки, що з гір спливали, несли; доста, що добивсми си до обійстя Гринька Дузяка і застучавсми у двері з цїлої сили. Се памятаю а більше нїчо. Потемнїло минї в очах геть зовсїм та здавало ся, що вже моя послїдна година прийшла. Ще лиш тілько мав сили, щосми перехрестив ся.

Память ми вернула аж другого дня над вечір.

Сїре та сумне було того дня небо. Дощ лляв безнастанно. Довкола себе узрївсми повно людий, а межи ними і мого неня та стару Воробчиху, знахарку славну, аж із Ростік. Якийсь доктор гузарський прививав ми рану, а Воробчиха сварила ся з ним, бай силоміцю свою масть приложила. Казала, що минї нїчого не є, лише щосми за богато крови утратив та тому і увявсми. Мовила лежати тихо.

Да минї й не тяжко було послухати баби, бо нїм скінчила мовити, а я вже уснув як камінь. Спавсми цїлу добу. Якисми си обудив учувсми, що знова жию. Лише їсти хотїло ся дуже. Зараз дали менї якогось вина доброго і поливки якоїсь такої міцної, щосми зараз почув, що сили вертають. Коло мене був мій неньо, ненечка моя, гузарський доктор і якийсь ще офіцир.

Перше слово моє, щосми промовити лиш міг, було: що стало ся з ґенералом та офіцирами? Батько відповів ми, що найшли їх усїх з гузарами разом поубиваних в Мільнеровім дворі а за мандатором, єго жоною і Нїмчиком Германом і слїд пропав. І військова каса також пропала, мусить ті мерзавцї забрали з собою.

Коли старий отсе оповідав, той офіцир гузарський, що сидїв з боку, приступив ся до

нас, та яв мене випитувати по нашому, як се усе було.

Як я оповів єму усе, яксми лише міг, так він тогди став минї казати, що не маю вже варе що дїяти тутки, але найлїпше ще май вчиню, як піду з війском за границю, бо тут головою заплачу за тото, щом ізробив.

— За два дни — каже офіцир, — понаправляють дороги по сїй страшній віхолї і наше війско рушить походом у дальшу дорогу; та хоть би на плечох, то перенесуть тя жовняри на угорську землю... Ти варт того да ще токма, що за наших нещасливих хоть необережних верховодцїв ти мало що житєм не пере платив.

Дохтор наблизив ся і щось шептав з офіциром, але я їх не міг розуміти. По часї звернув ся офіцир до мене та до мого неня:

— Дохтор мовить — рік, — що видержить дорогу, бо рана не тяжка а він сам як медвідь міцний.

Я лиш осміхнув ся на сю бесїду офіцира, сподобавсми си таку бесїду і такій справдї учувсми си май кріпким.

Коли прийшов день нашого походу, неньо та ненечка поблагословили мене на дорогу. Розставсми си з ними з великов тугою в серци, якесь прочуте мавсми, що їх уже більше не увиджу.

Неньо дав минї черес, пятьдесять дукатів у нім було угорських та мовив, що се на війну а як верну щасливо, то других тілько застану у нашого добродїя на загосподароване.

— Мене уже певно що не застанеш — казав чутким голосом, якимсь таким, що аж за серце фатав; — беспечнїйше може було би, щоби і я з вами ішов, та минї вже якось непристійно. На місци треба бути та гуцулів сокотити. Може і у нас дома буде що робити, то би дивували ся люде та питали: а де старий Куниш, наш давний ватага?... Іди, іди, сину! Най Бог тебе провадить! Може дасть Бог, що як вернеш з війни, то инакше, яснїйше май сонце світити ме понад Чорногорою.... Може о мандаторах будуть собі люде лише байки оповідати... Давби Господь, дав би то Бог!

Сїсти на коня не мавсми сили. Штири леґінї-товариші з фої ноші зладили та положивши мене на них, рушили разом з війском. Іля, мій побратим, був з ними.

Тямлю, що як ми вчинили ся на самім вершку хребта чорногорського, там, де кінчить ся гуцульська а починає ся угорська цара, там межи ґрунями Піп-Івана а Смотрижа, мої сестри, що аж там мене провожали, стали плакати да голосити жалібно; а гузарі, що лиш котрий допаде до угорської землї, паде на

вколїшки да землю сю цїлує, а сльози ллють ся по жовтім лици, по вусах тих чорних. Гай, гай! Як оком засяг — тягнуло ся се враже війско гірськими плаями. Одні з півночи дра пали ся на верх, а другі спускали ся вже на по лудневу, сонїчну землицю; а утїха між ними така, що аж конї на поводах у руках ирзали да тїшили ся.

Поцїлувавсми си з сестрами, взяв грудку зе млї в платину та на груди завісив — і рушивсми з гузарами на паршену змінну, на долю воєнну, непевну.

Ще й десять днїв не минуло а вже сидївсми на своїм воронім та рядом з Ільом Їхав-сми. А одинайцятої днини уже нам кулї над ухом бринїли а мій вороний ішов си рівно з гузарськими кіньми та лиш голову май висше у гору задер нїж инші; знать гуцульська, ґаздівська у нїм душа грала.

Дай пішло уже від того дня! Рік цїлий тяр воювавсми да тиняв ся здовж цїлого угорського краю.

Були дни і веселі, були і сумні. Був достаток да роскіш, але зазнавали ми і бід май великих, тижнї цїлі голодні да холодні... Побратим мій Іля був завжди при менї; в одній ровтї оба ми служили, в однім рядї Їздили, з одного баняка і страву Їли. Аж уже під коьець війни, як велике війско май прийшло, не мож

було ради дати. На дебречинськім поли була послїдна наша побіда. Да сумна ся побіда була для мене, босми на сїй площи, на сїй буйнов травою порослїй рівнинї, брата-Ілю оставив, гей! да з кулею в серци! Снить він там спокійно, під степом муравою, да сумно му десь май дуже бути мусить, бо звідтам нїяке око наших гір синих да голубих не заздрить. Вітри тяр наші верхові там не заходя...

Перейшовши з войском границю, опинивсми си на турецькій султанській цари, межи свояцьким, христіянським народом, межи раєв болгарською.

Да звелїли Турки руже віддавати ба й конї. Менї май щасливе якось повело ся; бо нїм до нашоі ровти дійшли, ніч темна запала; а я ніч ков утїксми да у Болгарів скрив ся. А у три доби, то вже гайдамакувавсми на турецькім Балканї.

Справдили ся присони молодих лїт моїх. Кілька років проживсми там. Болгарські молодицї та мя голубили як колись гуцульські.

Де який гріш запопавсми, то в їх білих руках потапав. Дай дячилиж вони минї за се поцїлунками горячими да обіймами жадними...

Да хоть се гори до наших подібні, хоть нераз, учувши шум ручаїв і шелест букового листя, здавало ми ся, що я отсе в рідній сторонї, що чорногірські ґрунї над голов пнуть ся, а

під ногами синий Черемош клекоче, да всеж якась туга за серце фатала, нудьга мя страшна обгортала і не милі ми були і ті молодиці задунайські, і ті вина солодкі і ті барани товсті. Абих і головою мав наложити, а захотів сми доконечне добити ся у наші сторони.

Якось на четвертім роції, яксми проживав у балканських горах, прибив ся до нас леґінь з Ростоків, Гринько Гудинич; розбійник був се простий, да перед карою за кримінали усякі утік з нашої царі. Ми приняли єго в гайдуки до кумпанії, бо в людях ніхто неперебирав. Ми брали усякого, аби лиш міцний був, да капітана слухав. Отсей Гринь був першим живим духом, що ми вісти приніс з вітцівських сторін. Сумні вони були.

Зараз третого дня, як гузари перейшли за угорську границю, Мільнери з вояками повер нули. Перша річ розїлого мандатора, була пімста на моїм неню за мою зраду. Взяли-ж старця мого, голуба сизого, взяли єго посіпаки, до міста клятого, до мурованої Коломиї завели, да там на ринку згубили як лиходія якого. На шибеници, да на високій, єго біла, сива голова висіла; а христіянський мир позганяли, а щоби дивив ся як бунтівник гине.

А мати, моя ненечка старенька, і місяцем не пережила смерти ґазди свого; заснула з болю як голубка по своїм голубі. Бай старому до-

бродієви нашому благочесному запекла душа тяр неперепустила. У льохах підземних да темних неволили за се, що бунтівницьке війско хоругвами витав да хрестом святим по благословив. Дай він, старий наш проводатор духовний, не вийшов з житєм з тих мук і він спочив в неволи суворій дай єго похоронили у одній могилї із лиходіями та ошуканцями.

Але Пан Біг усе справедливий да Єго міць май велика. І на клятих Мільнерів прийшов допуст божий. У девять місяцїв від тоЇ ночи як верховодцї угорські здрадою погибли — та злягла мандаторка; уродила пса, — потвору чорну. Замісць шерсти мало сесе чудовище чортівське дроти, а намісць зубів, гвіздє із стали. Як тота страшна урода прийшла на світ, пудний переляк взяв ся всЇх, що при тім були. А потвора лише завила страшна да й утекла у бори чорні на біду да смагу гуцульського мира. Потвора утекла, а Мільнер утихомирив ся троха. Говорити о тім заказав людям і дальше панував, бай тЇшив ся маї. Ба· не минуло і девять других місяцїв, уродила му жона ще май страшнїйшу уроду — медведюка, що му кров з писка жбухала. І сес нествір з мурмотом страшним утЇк від хреста святого, що ним знахарка хрестила ся, бувши при тім чудовищу. Не мав уже Мільнер що

діяти у наших горах; люде хрестили ся перед ним як перед нечистим. Забрав жону-відьму, забрав скарби свої, що людським потом да кривдою збив, да із злочинів усяких нагріб і потїк ся десь в далекі царі, де ще сорома єго люди не знали.

Довідавши ся о тім від Гриня, не видержавсми і доби за Дунаєм. Семигородськими верхами да полонинами добивсми си до наших гір да триваю серед них і на кусень хлїба роблю. З добра вітцївського нїчо не заставсми Салаш, полонини да царину нашу пороздавав Мільнер якимсь зайдам да і в паперах на них позаписував. Гроші, що неньо зложив був у панотця, пропали, як старого добродїя до неволї брали... От така моя парть!

Як осївсми на ново над нашов водою, довідавсми си, що тоті дїдьківські дїти, що їх Мільнериха породила, тривають там десь у скалах камінних, у темних борах да сиглах глухих, а як лиш велика віхола понад нашими горами ся лютить, то виходя із своїх ям, кривду людям чиня, маржину май що лїпшу, волів убивають і християнинови, як ся з ним де стрітя, не дарують. Да й нїяка куля тих звірюк не бере ся, — звичайно як чорта!...

***

Скінчив Никола оповідати, а ми сидїли мовчки, уняті красою єго простої, народним пере

судом овіяної, повісти. Щиро признаю ся, що якась зависть взяла мене до того стрілця-гуцула; я завидів йому, що я сам не мав так дивної та повної зворушень молодости. З тої задуми вирвав мене якийсь проразливий рев, стогін звірячий, так повний болю і лячний, що хиба і до гробової дошки его не забуду. Вслїд за ним долетїли мене відгуки грімких вистрілів і голосні ґалайканя пастухів.

Ми посхаплювали ся на рівні ноги і побігли туда, відки доходив той гомін. Я побачив усїх жителїв колиби наляканих і дуже бідкаючих. Найлїпшого вола, що через бурю виломив ся в огорожі та блукав в поблизьких гущавинах, напав медвідь і убив на місци. На рик бідного звіряти надбігли люде і не дали відтягнути убитого вола дальше як на сто кроків.

За хвилю цїле товариство наше мисливське стояло зібране над трупом вола.

— Тепер медвідь уже певний — орік перший Новак. — Не було випадку, щоби до трьох діб медвідь не вернув до убитої худоби ни... Лиш виждати терпеливо.

— Еей, ей! пане Новак, — промовив перестрашеним голосом Никола, — лїпше понехати того медведя; з чортом недобре воювати... Да се мусить Мільнеришин медведюк був...

Бог знає, чи нестягнувсми тоту потвору тим, щосми вам оповідав?...

Але ми не послухали пересудної ради старо го стрілця; а третого вечора пересвідчили ся, що се не був чортяка, але справдешний медвідь, з котрого клеваки маю і доси у себе.

